

Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában 1867-1919

A polgári magyar állam 1867-1945-ig tartó időszaka magában foglalja a történelmi Magyarország utolsó periódusát azaz a dualizmus idejét és a trianoni békediktátum által megcsonkított Magyarország történetének kezdeti időszakát, a két világháború közti Magyar Királyság idejét. Ez alatt a 78 év alatt a magyar rendvédelemben ugyan történtek változások, a struktúra azonban alapjaiban változatlan maradt, leszámítva az 1918-1919-es forradalmat, illetve a nyilas diktatúra terror alakulatait, bár ezen diktatúrák nem tekinthetők a polgári magyar államfejlődés részének.

A kiegyezéstől a II. világháborúig terjedően tehát alapvetően azonosnak tekinthető a magyar állam rendvédelmi struktúrája, bár ezen időszak alatt is számos módosításra került sor. Egymást követően csaknem 20 — a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt — rendvédelmi testület működött Magyarországon. Emellett tevékenykedtek 1919-ig — a magyarországi rendőrségek államosításáig — az önkormányzatok rendőrségei is. **(I.sz. melléklet)**

A dualizmuskori magyar rendvédelem alkotta azt a szilárd alapot, amelyre a két világháború közötti rendvédelem építkezhetett

A dualizmuskori magyar rendvédelmi rendszeren belül a derékhadat nyilvánvalóan a csendőrség alkotta, melyet a rendőrségek, illetve — az 1919. évi államosítás nyomán — a magyar rendőrség követett. A magyar rendvédelem harmadik legerősebb pillérét pedig kétség kívül a határőrizet ellátó testületek képezték. A magyar társadalom, az ország és a külső körülmények is dinamikus változásokon estek át 1867-1919-ig. Ezt a folyamatot követte a magyar rendvédelem is.

A kiegyezési törvény értelmében a rendvédelmi feladatkörök egyértelműen a társországok hatáskörébe kerültek. A neoabszolutizmus időszakában a rendvédelmi testületek centrális vezetés alatt álltak, és az egész birodalomra kiterjedően, egységesen működtek. A magyarországi rendvédelem újjászervezése szempontjából a HABSBURG-erőszakszervezetek két lényeges vonással rendelkeztek. Egyrészt a kor színvonalán álló, kiváló hatásfokkal működő testületek voltak. Másrészt viszont a császári elnyomás eszközeiként kivívták a lakosság gyűlöletét. A kiegyezés után tehát a magyar rendvédelem újjászervezésekor nem kerülhetett sor e testületek átvételére, különösen a rendőrség és a csendőrség esetében, amelyek jeleskedtek a hazafiak üldözésében.¹

Az alkotmányosság helyreállításakor, 1861 októberében visszaállt az eredeti magyar állapot, amely szerint a rendvédelmi testületek alapvetően az önkormányzatokhoz tartoztak, illetve azok részét képezték. Modernizációjukra a kiegyezés után, egy lassúbb folyamat nyomán került sor, amely bizonyos centralizációs elemeket is tartalmazott.²

A *Wiener Zeitung*-ban 1860. X. 21-én megjelent deklarációjában a császár kinyilatkoztatta, hogy megosztja a hatalmat a tartománygyűlésekkel és a birodalmi tanáccsal. A magyarországi rendvédelmi testületek esetében ez azt jelentette, hogy az önkormányzati rendőrségek újra kezdhették működésüket. A császár azonban a birodalom egésze számára rendelt központi hatóságként továbbra is fenntartotta a „KK Oberste Polizei Behörde”-t.³

Ezzel Magyarországon végképp megszűnt az 1852. IV. 25-én legfelsőbb elhatározással az egész birodalomra kiterjedő hatáskörrel létrehozott császári rendőrség.⁴

Fennmaradt azonban a Császári Királyi Csendőrség, melyet a kiegyezés nyomán oszlattak fel Magyarországon, Erdély és Horvátország kivételével. A fennmaradó két csendőrezredet 1876-ban a közös hadsereg területileg illetékes hadtest-parancsnokságainak felügyelete alól az Erdélyre és Horvátországra kiterjedő működési területtel rendelkező honvéd kerület-parancsnokságok felügyelete alá helyezték, majd 1881-ben beolvasztották a felállításra kerülő Magyar Királyi Csendőrségbe.⁵

A magyarországi rendőrségek a kiegyezés nyomán továbbra is az önkormányzat részeként működtek. Olyan mértékben voltak egységesek, illetve tértek el egymástól, amilyen mértékben érvényesültek az önkormányzatok sajátosságai. Minden önkormányzatnak joga volt hatósági területén saját rendőrséget fenntartani. A vidék közbiztonságában azonban a császári zsandárság kivonásával rohamos romlás állt be, amelyet a vármegyei rendőrségek képtelenek voltak feltartóztatni. A Magyar Királyságban az önkormányzati rendőrségi modell — a törvényhatósági jogú városok kivételével — az 1870-es években megbukott. E modell működtetésének utolsó kétségbe esett kísérlete a királyi biztosok kiküldése volt. Ennek keretében egy-egy különösen rossz közbiztonsági helyzettel rendelkező vármegye-csoport élére teljhatalommal felruházott királyi biztost neveztek ki. Ilyen volt RÁDAY Gedeon, akit a dél-alföldi vármegye-csoport élére neveztek ki. RÁDAY Gedeon ugyan drákói szigorral néhány év alatt rendet teremtett, azonban küldetése lejártával az anarchia rövid időn belül visszarendeződött. Szükség volt tehát egy olyan rendvédelmi testületre, amely vidéken tartósan képes fenntartani a rendet. Ezt a

szervezetet a kortársak a csendőrségben találták meg. Végül 1881-ben — vidékre kiterjedő működési területtel — létrehozták a Magyar Királyi Csendőrséget, mint országos rendvédelmi szervezetet, korabeli szóhasználatlal élve: közbiztonsági őrtestületet.⁶

A rendőrségeket a közigazgatás sajátos szakközegeinek tekintették. Az önkormányzati rendőrségeket rendőrtisztviselők irányították, ők voltak a mai rendőrtiszt kar korabeli megfelelői. Velük szemben ugyanazok a képesítési követelmények érvényesültek, mint a közigazgatás más területein dolgozó tisztviselőkkel szemben.⁷

A rendezett tanácsú városokban a mindenkori rendőrkapitány is tagja volt a képviselőtestület határozatait és a törvényhatóság rendeleteit végrehajtó előljárásnak.⁸

A rendőrtisztek kinevezésére, illetve választására ugyanazok az előírások vonatkoztak, mint a közigazgatási tisztviselőkére. Ettől a 1886-tól kezdve tértek, amikortól a városi kapitányokat a főispánok nevezték ki. A kinevezés ilyen módon a kormány befolyása alá került. Minden egyéb tekintetben azonban a rendőrségek az önkormányzatok kompetenciájában maradtak.⁹

A dualista Magyarország rendőrségei két nagy csoportra oszthatók: az állami és az önkormányzati rendőrségekre. Állami rendőrség csupán három működött: a Budapest Magyar Királyi Fővárosi Állami Rendőrség, amelyet 1872-ben ideiglenes, majd 1881-ben végleges jelleggel államosítottak Fővárosi Rendőrség néven.¹⁰ A másik két rendőrség, a fiúmei és a Magyar Királyi Határrendőrség létrehozása a határőrizettel volt kapcsolatos.¹¹

Az önkormányzati rendőrségek három csoportot alkottak: a nagyközségek, a rendezett tanácsú és a törvényhatósági jogú városok rendőrségeit. Nem volt két egyforma rendőrség Magyarországon, bár bizonyos közös vonások régióként, önkormányzati típusonként érzékelhetőek voltak. Végül is a magyarországi rendőrségeknek a Magyar Királyság viszonylag homogén gazdasága, kulturális légköre, a társadalmi alapok azonossága egységes közeget teremtett, amely hatással volt szervezetükre is.

A nagyközségek jelentős része nem élt azzal a lehetőséggel, hogy saját rendőrséget működtethet. Az önkormányzati rendőrségek fenntartását ugyanis az önkormányzatoknak kellett finanszírozniuk. A községek egy része nem tudta vállalni a fenntartás anyagi terheit. Csupán néhány gazdagabb község rendelkezett rendőrséggel. E rendőrségek általában egy őrs nagyságúak voltak, létszámuk többnyire 6-20 fő között mozgott. A községi rendőrségek számára a mintát, a legközelebbi városi rendőrség jelentette, még az egyenruhájuk szabásában is ezt a példát követték. Szinte természetes volt, hogy a csupán ritkán előforduló nagyobb bűnügyek kivizsgálására is ezt a városi rendőrséget kérték fel.¹²

A törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városok rendőrségei között is jelentős különbségek voltak, ezek a testületek azonban már képesek voltak önálló rendőri szervezetként működni.

Mivel az önkormányzatokban a virilizmus elve érvényesült, az önkormányzat alárendeltségébe tartozó rendőrségre is azoknak volt a legnagyobb befolyásuk, akik a legnagyobb adót fizették.

Bár az önkormányzati rendőrségek alapvető tulajdonsága az egyediségük volt, bizonyos közös vonások a szervezetükben is fellelhetőek. A városi rendőrségek legfelsőbb szervezeti egysége a rendőrkapitányi hivatal volt, amelynek élén a rendőrkapitány állt. A hivatal általában több osztályból állt, a leggyakoribb az igazgatásrendészeti feladatokat ellátó közigazgatási, a bűnesetek kivizsgálásával foglalkozó bünyügyi, a közrendvédelmi teendőket végző rendőrbejelentő és rendőrkapitánysági vagy őrtestületi, valamint az iparügyi osztály volt. A kapitánysági hivatalhoz tartozott még általában a fogda, a számvevőség, mely a gazdálkodást végezte továbbá a segédhivatal, és végül a kézbesítők és a szolgálatszélyzet (a fűtők, takarítók stb.). A rendőrlégénység döntő többsége az őrszobákon teljesített szolgálatot. A kisebb városokban a rendőrkapitányi hivatal nem oszlott osztályokra, és az őrszobai rendszer is hiányzott.¹³

Az önkormányzati rendőrségek precíz feltérképezése Magyarországon ma csak részlegesen végezhető el. A rendőrségekre vonatkozóan ugyanis nem készültek az egész országra kiterjedő statisztikák. A századfordulón ugyan kísérletet tettek arra, hogy könyv formájában mutassák be a magyarországi rendőrségeket, ez a vállalkozás azonban csak részben sikerült, mert nem mindenhol futottak be a kért adatok. A nagyközségi és városi rendőrségek egy részének létszámát ma már csak az elcsatolt területek fennmaradt levéltári anyagainak feltárása útján lehetne hitelesen megállapítani. A városi rendőrségek létszáma azonban az ismert városi rendőrségi adatok alapján megbecsülhető. A Magyar Királyságban 24 törvényhatósági jogú és 106 rendezett tanácsú várost számolva területükön — a közigazgatási területrendezést megelőzően — 2 252 912 ember élt. A térségben mintegy 12 000 főnyi rendőr teljesíthetett szolgálatot, nem számolva a számvevőség és az egyéb szervezeti háttéregységek személyzetét.¹⁴

A rendőrtisztviselők (tiszték) és a rendőrség személyi állományának más csoportjai között hozzávetőlegesen 1:20 volt az arány. A detektívek ekkor még kevesen voltak, és nem tartoztak a tiszti kar-

hoz. Ezeket az állománycsoportokat először a fővárosi rendőrségnél rendszeresítették, majd a nagyobb vidéki városokban. A magyarországi rendőrségeknél elterjedt a detektívek alkalmazása, külön „detektívtestületet” alkottak, függetlenül attól, hogy a kapitányság mely osztályára, milyen ügy kivizsgálására voltak beosztva. A legtöbb detektív természetesen a bűnügyi osztályokon dolgozott. Külön főnökük is volt a rendőrségeken belül: a detektívfőnök.¹⁵

A XIX. század végétől előtérbe került a magyarországi rendőrségek államosításának a témája. A vélemények azonban megoszlottak, és az államosítás tartalmáról is különböző elképzelések éltek. Az államosítás lényege az volt, hogy a rendőrségek a Magyar Királyi Belügyminisztérium közvetlen irányítása alá kerüljenek. Arra vonatkozóan, hogy az önkormányzatok milyen súllyal vehetnek részt a helyi rendőrség irányításában, az elképzelések eltérőek voltak. Az államosítás kezdeményezői és szószólói maguk is rendőrök voltak. Az állami rendőrségek ugyanis elit rendőrség jelleggel működtek, jobb volt a kiképzésük, a felszerelésük, a fizetésük. Az állami rendvédelmi testületek tagjai nyugdíjképesek voltak, míg az önkormányzati rendőrtisztviselőket — az önkormányzati tisztviselők többi tagjával megegyezően — 6 évre választották. Az önkormányzatok sem léptek fel a települési rendőrségek államosításának elgondolása ellen, hiszen az államosítástól hatékonyabb helyi rendőrséget vártak, amelynek kiadásai ráadásul nem a városi költségvetést terhelik.

A vidéki rendőrségek államosításának kérdésében a Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete (MROE) bizonyult az egyik legaktívabb fórumnak. HEGEDŰS Sándor marosvásárhelyi városi rendőrkapitány 1893-ban kongresszust szervezett a rendőrségek államosítása témájával. A kongresszus memorandumot fogadott el, melyet a miniszterelnökhöz, a belügyminiszterhez és a képviselőház elnökéhez juttattak el. A rendőrségek államosításának témája mozgalom élén HEGEDŰS András és dr. ANGYAL Ármond a MROE elnöke álltak. Gróf TISZA István miniszterelnök, aki ebben az időben belügyminiszter is volt, 1905 januári miskolci beszédében a vidéki rendőrségek államosítása mellett foglalt állást. A miniszterelnök beszéde bátorítólag hatott az államosítás híveire. A MROE pályázatot hirdetett e témában, amelyet dr. MISKOLCZY László rendőrtisztviselőnek „*A vidéki rendőrség államosítása*” című munkája nyert meg. A művet az egyesület 1909-ben nyomtatásban is megjelentette, és küldöttsége átadta a belügyminiszternek. Dr. PEKÁRY Ferenc — aki 1902-ben Londonban töltötte a szabadságát és saját ötletétől vezérelve tanulmányozta az újjlenyomat-rendszert, majd hazatérve mint a fővárosi rendőrség kerületi kapitányi tisztséget betöltő tisztviselője eredményesen kezdeményezte az újjlenyomat-rendszer hazai bevezetését — miniszteri tanácsos vezetésével új osztályt hoztak létre a Magyar Királyi Belügyminisztériumban a vidéki rendőrségek államosításának előkészítésére.¹⁶

Dr. PEKÁRY Ferenc 1914 tavaszára készült el javaslatával. Az országot 11 rendőrkapitányságra osztó elképzelése azonban nem talált osztatlan helyeslésre. A világháború kitörésével a téma lekerült a napirendről. WEKERLE Sándor, a belügyi tárca vezetését is ellátó miniszterelnök 1918. VII. 9-én — a háború miatt megromlott közbiztonság javítása érdekében — törvényjavaslatot nyújtott be Magyar Királyi Állami Rendőrség létrehozására vonatkozóan, az Osztrák-Magyar Monarchia végnapjaiban azonban e téma tárgyalására érdemben már nem kerülhetett sor.

A dualizmus időszakában végül is nem valósult meg a magyarországi rendőrségek államosítása. Az állami rendőrségek között is a fővárosi rendőrség volt a legtekintélyesebb. A budapesti állami rendőrség — a rendőri felügyelet szempontjából a csatolt községek területét is figyelembe véve — 42 309 holdon, azaz 24 348 hektáron működött. Ily módon a 2 073 főnyi rendőri őrszemélyzetre (közbiztonsági, járőr állomány) fejenként 20 hold körüli terület jutott, természetesen a belterületek javára differenciáltan. A székesfőváros lakossága a csatolt községekkel együtt csaknem 1 000 000 főt tett ki. Ez a létszám azonban gyakorlatilag nagyobb volt, hiszen a főváros agglomerációjába tartozó települések lakosságának jelentős része nap-mint-nap megfordult Budapesten. A fővárosi rendőrség létszáma hozzávetőlegesen a törzslakosság 0,2 %-át tette ki. Ezekből az adatokból azonban nem szabad túlzott következtetést levonni, hiszen a korabeli jogrend és a lakosság erkölcsi felfogása is jelentősen különbözött a maitól. Ennek ellenére is megállapítható azonban, hogy a rendőrök nem maradtak munka nélkül. A rendőri szolgálat kimerítőnek bizonyult, előfordult, hogy a tiszt kar jelentős része a hivatalos órák letelte után, késő estig dolgozott. A rendőrök között sokan kaptak idegkimerülést, amit az előljárók a sokszor napokig tartó és pihenéssel alig félbeszakított, kimerítő szolgálattal magyaráztak. Az állami rendőrségi kórház rendőri osztályán évente mintegy félezer rendőrt ápoltak. Pedig a rendőrség személyi állományán belül a korosztályok egészséges arányban voltak képviselve. Az 1900-as évek elején a tisztikar 16 %-a 20 év, 35 %-a 10 év, 49 %-a pedig 10 éven aluli szolgálati viszonytal rendelkezett. Az őrszemélyzetnél ez úgy alakult, hogy mintegy 100 fő rendelkezett 20 év feletti, csaknem 150 fő 15-20 év közötti, közel 600 fő pedig 10-15 év közötti szolgálati viszonytal. A fennmaradó kb. 1200 rendőr szolgálati viszonya még ennél is kevesebb volt.¹⁷

A fővárosi rendőrség személyi állománya több csoportra oszlott. A tisztviselői kar legfelső rétegét a fogalmazó karbeliek alkották, mintegy 100 fővel. Utánuk következtek az orvosok 28 fő, majd a csapattisztek 24 fő, végül pedig a számvevőségi, a pénztár és a kezelő tisztek 103 fő. A csapattisztek az őrszolgálati állomány parancsnokai voltak. Számukra az állami iskolai végzettségi követelmény csupán az érettségi volt, szemben a fogalmazó karbeliakkal, ahol a képesítési követelményt minimum a jogakadémiai végzettség jelentette. A rendőrségen belül háttérintézmény jelleggel funkcionáló szervezeti egységek tisztviselői részére az állami iskolai végzettség minimuma a polgári volt. A legénységnek elemi iskolai végzettséggel kellett rendelkeznie. A detektíveknél előnyben részesítették az érettségizetteket, de polgári iskolai végzettséggel is be lehetett jutni a detektívek közé. Figyelemre méltó azonban az őrszemélyzet idegennyelv-tudása. Csaknem 350 fő tudott németül, mintegy 250 valamilyen szláv nyelven, 150 fő románul, közel 50 fő pedig más nyelveken beszélt. Az őrszemélyzet állományából gyakorlatilag minden harmadik ember beszélt valamilyen idegen nyelven.

A rendőrség személyi állományába történő felvételek során nem alkalmaztak preconcepció diszkriminációt. A meghatározó a szakmai rátermettség, az iskolai végzettség volt, felekezeti szempontok nem érvényesültek. 1907-ben például az őrszemélyzetnél 20 izraelita és 36 görögkeleti vallású rendőr is dolgozott. A rendőrlegénység túlnyomó többsége, 1561 fő a katonaságnál altiszti rangot viselt. A rendőri őrszemélyzet döntő többségének eredeti foglalkozása földműves volt, de más foglalkozási ágak képviselői is megtalálhatók voltak a rendőrség soraiban: iparos 459 fő, kereskedő 42 fő, szellemi foglalkozású 29 fő.¹⁸

A fővárosi rendőrségnél összesen 2 690 fő dolgozott. Ebbe a létszámba beletartoztak még a detektívek (polgári biztosok) és a csaknem 250 főnyi díjnok és egyéb alkalmazott. A detektívek nyomozati munkát végeztek, a vizsgálati tevékenységet azonban már a fogalmazói karhoz tartozók látták el.

A budapesti rendőrség élén az elnöki osztály állt, amely a főkapitány közvetlen alárendeltségébe tartozott. Az elnöki osztályhoz tartoztak az államrendészeti ügyek, a gazdasági ügyek, a titkári hivatal, amely a személyi ügyekkel és a fegyelmi eljárásokkal, valamint a rendőrség lapjának szerkesztésével foglalkozott. Ide tartoztak még a kihágási ügyek és a sajtóiroda. A közigazgatási ügyosztályon az útlevel-, a közlekedési-, az erkölcsi-, az engedélyügyekkel-, a talált tárgyakkal és vegyes közigazgatási ügyekkel foglalkoztak. A bűnügyi osztály is szakosodott: emberélet elleni, betörési, zsarolási, lopási, zsebtolvajlási, sikkasztási részlegekre oszlott. A budapesti rendőrség szervezeti egysége volt még a fogház- és tolonc ügyosztály, a rendőr-orvosi hivatal, a számvevőség, a pénztár, a bejelentési és központi kézbesítő hivatal, a kerületi kapitányságok és a csatolt területek kapitányságai, a dunai felügyelőség, a rendőr-főparancsnokság és a vasúti kirendeltségek. A rendőr-főparancsnokság irányítása alá tartozott a tartalékosztály és a lovasosztály, valamint az őrszobák. A főváros területén az őrszobák száma mintegy 90 volt.¹⁹

A budapesti rendőrség egyes részlegei országos hatáskörrel működtek. A bűnügyi nyilvántartást a rendőrtisztviselők magán feljegyzéseiből hozták létre. A hivatal felállítását 1897-ben rendelték el. A budapesti anyag fokozatosan bővült a vidéki rendőrségek információival. Az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal 1909. I. 1-jén kezdte el működését.²⁰

A Bűnügyi Múzeum is a fővárosi rendőrség gondozásában jött létre 1908-ban. A múzeum megteremtéséhez a feltételeket az igazságügyminiszteri rendelet teremtette meg, amely elrendelte, hogy az eljárás befejezését követően a tanulmányi célra alkalmas bűnjeleket az ügyészségek küldjék meg a fővárosi főkapitányi hivatalnak.²¹ A fővárosi rendőrség szolgálatellátásának az eredményességét nem csupán a szervezeti felépítés és a felszereltség volt hivatott biztosítani. A legfontosabbnak a személyi állományt tekintették. Ebből fakadóan magas mércét állítottak a testületi tagok elé fizikai, szellemi és pszichológiai, valamint erkölcsi tekintetben egyaránt. Ezzel párhuzamosan azonban a személyi állomány minden tagjának biztosította a foglalkoztató a társadalmi állásához méltó életvitelhez szükséges feltételeket, még az özvegyek számára is. Ezen feltételek egyik legfontosabb eleme volt a fizetés.

Ahogy a rendőr ellenőr esetében a legénységnél is alkalmazták a címzetes címet, ugyanúgy éltek e formával a tisztviselői karban is. A címzetes cím azt jelentette, hogy a rendőr tisztviselő a rangsor következő fokozatába tartozó címet használhatta, de a hozzá tartozó beosztásba még nem nevezték ki. A magasabb beosztások megüresedése esetén azonban azon „címzetes” címet viselők közül választottak ki az előléptetendő személyt, aki a leghosszabb ideje rendelkezett a magasabb beosztás betöltéséhez előírt képesítési követelményekkel. Címzetes címet adományoztak olyan tisztviselőknek is, akik ugyan iskolai végzettségük miatt nem kerülhettek a magasabb tisztviselői karba és annak megfelelő fizetéssel járó beosztásba, de a hivatali főnökségük ezzel ismerte el több évtizedes kifogástalan munkájukat. A tisztviselői karokban a kezdő hivatalnokok általában fizetés nélküli beosztást, illetve rangot kaptak. Ez azt jelentette, hogy munkakörük ugyan megfelelt a címüknek, de mindaddig csak az alacsonyabb

tisztviselői kar fizetésében részesülhettek, amíg a címüknek megfelelő állás meg nem üresedett, vagy a beosztások számát nem növelték. Ezt a szisztémát a tisztviselői kar valamennyi rétegénél alkalmazták.²² **(II.sz. melléklet)**

A dualizmus időszakában fejlődtek ki a nemzeti alapokon nyugvó és modern értelemben is rendőri szervezetnek minősülő testületek. Szakítottak az osztrák titkosrendőri hagyományokkal.²³ A rendőrségek nyíltan működtek — ez nem jelentette a bűnügyi operatív munka eszközeinek mellőzését — és az önkormányzati felügyelet demokratikus kontrollt biztosított felettük.

A Magyar Királyságban működő rendőrségek nem különültek el a közigazgatástól, hanem annak integráns és egyben speciális részét is alkották. A neoabszolutizmus osztrák rendőrségétől abban is eltértek, hogy beépültek a közigazgatásba.²⁴

A dualizmus elő évtizedében keletkeztek azok a tapasztalatok, amelyek — a polgári fejlődés eredményeként, a Kárpát-medencei specifikumokat is figyelembe véve és a nyugat-európai tapasztalatokat hasznosítva — a kor színvonalán álló, ugyanakkor sajátosan magyar rendőrséget eredményeztek. A rendőrségre, mint a közigazgatás részére hatással volt a közigazgatás centralizációja. A dualizmusban azonban, bár erre kísérlet történt, nem választották le a rendőrségeket a közigazgatásról. Csupán néhány exponált helyen került a rendőrség közvetlen állami ellenőrzés alá: a fővárosban és a határterületeken, ahol eleve állami rendőrségként jött létre a Magyar Királyi Határrendőrség.²⁵

A magyar határőrizeti szervezetek még jelentősebb fejlődésen mentek keresztül, mint a rendőrségek, bár a határőrizet vezető testülete is rendőrség volt, a Magyar Királyi Határrendőrség. A magyar határőrizetben több államigazgatási szervezet, testület vett részt. A kiegyezés után elsőként a Magyar Királyi Pénzügyőrség kapcsolódott be a határőrizetbe.²⁶

A Magyar Királyi Pénzügyőrség az osztrák Finanzwache helyébe lépett, az osztrák szakmai örökséget továbbfejlesztve.²⁷

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése négy lépcsős volt, a minisztériumi és a pénzügyigazgatásági vezető szervezeteket is figyelembe véve.²⁸ A pénzügyőrség szakaszonként volt tervezve, élén egy szemlélsz vagy fővigyázó állt.

Több szakasz alkotta a pénzügyőri biztos kerületet, melyet egy biztos vagy biztoshelyettes teljes felelősséggel vezetett. Egy-egy pénzügyigazgatóság területén több biztos kerület lehetett és a pénzügyigazgatóságnál, mint pénzügyi eladót, főbiztosként, esetleg pénzügyőri felügyelőként osztottak be, az utóbbi felügyeleti joga több vármegyére is kiterjedt.

A pénzügyőrség felügyeletét a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium központi fogalmazó személyzetéhez tartozó központi felügyelők gyakorolták.

Szolgálati és személyes ügyekben a vármegyék pénzügyőr alakulatai egyébként közvetlenül a vármegyénként szervezett pénzügyigazgatóság alárendeltségébe tartoztak.²⁹

A pénzügyigazgatóságok kebelében működtek a pénzügyi biztosok, akik egy-egy biztos területet irányítottak. Egy pénzügyigazgatóság hatósági területén több biztos kerület működött, ezek pedig szakaszokra oszlottak. A biztos kerületek és szakaszok száma a pénzügyigazgatóság területének nagyságától, valamint az ott működő ipari és kereskedelmi intézmények számától és méretétől függően változott. A pénzügyőrség legénységi állománya a szakaszok működési területén helyezkedett el. Szervezeti egysége a szakasz volt. A szakasz élén álló szemlélsz vagy fővigyázó szállását a szakasz működési területének közepén jelölték ki, amely egyben a szakaszparancsnokság állomáshelye is volt, valamint a legénység elhelyezését is itt biztosították.³⁰

A pénzügyőrség egyenruhás, fegyveres testület volt. Személyzete két állománykategóriából állt, a legénységből és a tisztekből. A tisztikart a biztosok és főbiztosok, valamint a felügyelők és a főfelügyelők alkották, a legénységhez pedig a vigyázók, a fővigyázók és a szemlélszek tartoztak.³¹

A legénységi állományba jelentkezőket vigyázói rendfokozattal vették fel. A vigyázókat fővigyázóvá, majd szemlésszé — a tiszti rendfokozattal bíró szolgálati előljárójuk javaslatára — több éves eredményes szolgálati munka után lehetett előléptetni, amennyiben a pénzügyigazgatóságok által szervezett minősítő vizsgán megfelelték. A bíráló bizottság tagjai pénzügyőrtisztek, a pénzügyigazgatóság fogalmazói karának tagjai voltak.³²

1911-ig a pénzügyőrség legénysége a szolgálat ellátásához szükséges tudnivalókat a próbaidő alatt, az idősebb, több évtizedes tapasztalattal rendelkező vigyázóktól, fővigyázóktól és szemlélszektől tanulta el, a munka végzése során. 1911-ben azonban a pénzügyminisztérium egy központi újonc iskolát állított fel. Ezt követően hat hónapi kiképzés után kerültek a pénzügyőrök szolgálati helyükre, vigyázói rangban.³³

A központi újonc iskolára — és korábban közvetlenül a végrehajtó szolgálatba — kerülők részére felvételi követelmény volt:

- „ - a magyar szent korona országában polgárjoggal;
 - erős, teljes ép testalkattal bírnak;
 - nőtlenek vagy gyermektelen özvegyek;
 - 18 éven felül, de 30 éven alul vannak.

Azokat, kik aktív katonai szolgálatból közvetlenül vagy elbocsátásuk után legfőlegb egy év alatt lépnek, a pénzügyőrségbe 35 éves korukig is fel lehet venni.

A felveendőnek magyarul olvasni, írni és a számolás elemeit tudni kell. Akik az országban divatozó több nyelvet értik, elsőbbséggel bírnak. Szükség esetén azonban a pénzügyigazgatóság vehet fel olyanokat is, kik írni és olvasni nem tudnak, de ezek száma a pénzügyigazgatóság területén megszervezett pénzügyőrségi vigyázok számának hatod részét nem haladhatja meg.

A felveendő előbbi életmódját és magaviseletét igazolni tartozik.³⁴

A tiszti állományba tisztviselőnek jelentkezőknek érettségivel kellett rendelkezniük, és kinevezésüket megelőzően általában az illetékes pénzügyigazgatóságon, mint fogalmazó gyakornokok dolgoztak. A vigyázókat, a fővigyázókat és a szemlészeket a pénzügyigazgatóságok vezetői, a biztosokat és a főbiztosokat, valamint a felügyelőket a pénzügyminiszter, a főfelügyelőket pedig az uralkodó nevezte ki. A XX. század első évtizedében a pénzügyőrség 5121 főnyi legénységet 270 tiszt irányította. A határőrizeti feladatokat 549 fő végezte.³⁵

A *vámhivatalokat* a kiegyezést követően az új magyar pénzügyminisztérium is az osztrák birodalmi pénzügyminisztériumtól vette át. Kezdetben az osztrák gyakorlatnak megfelelően a vámhivatalok az adóhivatalokkal voltak egyesítve, fokozatosan választották szét őket. Az 1880-as években kialakult a dualista Magyarország vámhivatalainak rendszere, amelyen a későbbiek során már nem hajtottak végre alapvető változtatásokat.³⁶

A vámhivatalok fő- és mellékvámhivatalokra oszlottak. Mindkét kategóriában megkülönböztettek első- és másodosztályú vámhivatalokat. A mellékvámhivatalok csak a határvonalon, a fővámhivatalok pedig a vámvonalon és a vámterületen, azaz az ország belsejében is felállíthatók voltak. Fő- és mellékvámhivatalok, ezen belül az első- és másodosztályú vámhivatalok áruelvámolási hatáskörükben különböztek egymástól. A legkiterjedtebb hatáskörrel az elsőosztályú fővámhivatal rendelkezett.³⁷

(III.sz. melléklet)

A vámhivatalok alárendeltségében működtek az úgynevezett bemondóőrök. Ilyeneket ott létesítettek, ahol a vámhivatalok nem közvetlenül a határ mellett működtek. Értesítő- vagy bemondóállomásnak is nevezték őket. Feladatuk az volt, hogy a határon beérkező árut számba vegyék és az illetékes vámhivatalhoz irányítsák, illetve értesítsék a hivatalt az áru érkezéséről, így csak azok jelentkeztek a vámhivataloknál vámkezelésre, akiknek áruja vámköteles volt.³⁸

Sem a bemondóőrök, sem a különböző rangú vámhivatalok nem rendelkeztek külön fegyveres őrszeméllyel. A területileg illetékes pénzügyigazgatóság valamely pénzügyőr biztosi kerületéről rendelték ki a vámhivatalokhoz pénzügyőröket. A kirendelés időtartama alatt a pénzügyőrök a vámhivatalnokok alárendeltségébe kerültek.³⁹

A vámhivatalok annak a pénzügyigazgatóságnak voltak alárendelve, amelynek a működési területén az állomáshelyük volt, szakmailag azonban a fővámigazgató alárendeltségébe tartoztak, akit a pénzügyminiszter tanácsosi címmel ruházott fel.⁴⁰

Vámügyekben egy országos szintű tanács is működött: az úgynevezett *Vámügyi Tanács*, amelyet az 1890. IV. 11-ei minisztertanácsi határozat alapján hoztak létre.⁴¹

A vámvizsgálatot vámhivatalnokok végezték. Vámhivatalnoki gyakornok jelöltnek azt vették fel, aki érettségi vizsgával rendelkezett, a gyakornoki kinevezésére a gyakornoki vizsga letétele után kerülhetett sor, majd a fővámhivataloknál vagy a pénzügyigazgatóságoknál letett, szakvizsga után lehetett belőle segédtsízt. A magasabb vámtiszti rangra történő kinevezésnek újabb szakmai vizsga volt az előfeltétele, amelynek birtokában a vámtiszt már mellékvámhivatali vezető lehetett. A fővámhivatali vezetői beosztáshoz szükséges szakmai vizsgát csak a budapesti, a zágrábi vagy a fiumei vámhivataloknál lehetett letenni. A vizsgázatok között itt szakértők is voltak, például gyógyszerészek, nagy áruismerettel rendelkező kereskedők stb. A vámhivataloknál a tisztviselők gyakornoki, segédtsízi és fővámtiszti rangban vámszedő, ellenőr, pénztáros, raktárgondnoki és vámhivatalvezetői beosztásokat töltötték be.⁴²

A dualista Magyarország területén 19 pénzügyigazgatóság alárendeltségében 24 fő- és 28 mellékvámhivatal működött. A budapesti fővámhivatal — a fővámigazgató személyén keresztül — közvetlenül a pénzügyminisztériumnak volt alárendelve. Az 52 vámhivatalban közel 300 hivatalnok végezte munkáját, közel kétharmaduk a fővámhivatalokban, egyharmaduk pedig a mellékvámhivatalokban.⁴³

A Magyar Királyi Csendőrség 1891-től vett részt a határőrizetben, esetenként azonban már koráb-

ban is bevonták a határőrizeti feladatok ellátásába. Ilyen volt például 1884-ben a romániai marhavész és kolerajárvány idején a határ lezárása, amiben a Magyar Királyi Csendőrségen kívül a Magyar Királyi Honvédség alakulatai is részt vettek.

A *határszéli csendőrség* kialakulása a magyar-román határegyezményhez vezethető vissza. Az előkészületi munkákat követően a magyar-román határt 1887. XII. 7-én, illetve november 25-én kelt nemzetközi egyezménybe foglalták, melyet a magyar országgyűlés 1888. IV. 30-án emelt törvényerőre.⁴⁴

Az eredményesebb határőrizet kialakítását szolgálta az 1891. VII. 15-én kelt belügyminiszteri rendelet. Ennek első paragrafusáa rendelkezett a határszéli csendőrség felállításáról.⁴⁵ A határszéli csendőrséget az erdélyi, kolozsvári székhelyű csendőrkerület kebelében hozták létre, amelynek személyi állománya akkor 985 főt tett ki. A határszéli csendőrség szervezeti egységeinek működési területét, a székhelyeket honvédelmi és belügyminisztériumi közös bizottság tervezte meg. Az átszervezés során döntően határőrizeti feladatok ellátására létrehozottak egy új szárnyat két szakasszal és 17 őrssel, három tiszttel és 66 főnyi legénységgel. Az új határszéli csendőri erők 1891 júliusában kezdték el szolgálatukat.⁴⁶

A századelőn átszervezték a Magyar Királyi Csendőrséget, ennek keretében 9 csendőrkerület felállítását tervezték. Ekkor alakították ki a nagyszebeni csendőrkerületet, amelynek elsődleges feladata a határ őrzete volt. A román határ mentén a csendőr őrsök számát 17-ről 21-re, a személyi állományt pedig 66-ról 117-re emelték.⁴⁷

A határszéli csendőrség 1912-ben nyerte el végleges szervezetét és létszámát. OLÁH Ödön csendőr ezredes vezetésével három fős bizottságot küldtek tanulmányútra az osztrák örökös tartományokba és Bosznia-Hercegovinába az ottani csendőrség határőrizeti feladatainak tanulmányozása céljából. A bizottság által tapasztaltak felhasználásával alakították ki a határszéli csendőrség struktúráját.⁴⁸

A határszéli csendőrség 1912. évi átszervezése során a magyar-szerb határon a szegedi csendőrkerület alárendeltségébe tartozó csendőr őrsök számát 42-ről 52-re, a határőrizeti teendőket ellátó csendőrségi személyi állomány létszámát pedig 149-ről 310 főre, a nagyszebeni csendőrkerületnél az őrsök számát 107-re, a határőrizeti teendőket ellátó csendőrök létszámát 723 főre emelték.⁴⁹

Mindkét csendőrkerület struktúrájába olyan speciális szervezeti elemeket is iktattak, amelyek csupán a határszéli csendőrségnél kerültek bevezetésre. Kikülönített törzstiszteket neveztek ki, akik a csendőrkerületen belül több szárny határőrizeti munkáját fogták össze. A kikülönített törzstisztek parancsnokságai az érintett hatósági területen működtek. A csendőrkerület-parancsnokságokon egyben egy törzstiszta határőrizeti szakreferensi munkakört is ellátta. A kikülönített törzstisztek az ő vezetésük alá kerültek.

A határszéli csendőrség másik speciális elemét a nyári őrsök rendszere alkotta. A határszéli őrsök működési területén néhány fő elhelyezésére alkalmas kisebb objektumokat hoztak létre, amelyeket csak nyáron használtak, amikor az anya-őrs személyi állományának egy része települt ide. Télre az épületeket bezárták. Fenntartásuk lényege az volt, hogy szemmel lehessen tartani a határon átvezető olyan ösvényeket a Kárpátok bérci között, amelyek elsősorban nyáron voltak járhatók.⁵⁰

1912-ben a Magyar Királyi Csendőrség a horvát-szlavon csendőrség személyi állománya nélkül 12 507 főt számlált; ebből 1357 látott el határőrizeti szolgálatot. A Magyar Királyi Csendőrségnek a határ mellett szolgálatot teljesítő része nem részesült speciális határőrizeti képzésben, a csendőrség szolgálati szabályzata azonban tartalmazta a határőrizeti feladatokat, és azokra a csendőri szolgálatra való felkészítés során mindenkit kioktattak, a határszéli csendőrök számára pedig továbbképzést tartottak. A határszéli szolgálat nehézségeit azzal kompenzálták, hogy a határszéli csendőrök az illetményeik felett 40 fillér pótlékban részesültek.

A *Magyar Királyi Határrendőrség* a pénzügyi szervek és a határszéli csendőrség mellett részt vett a magyar határőrizetben, mint annak vezető testülete. A határrendőrségről szóló törvényt 1903-ban elfogadták ugyan, de a működését csak 1906. I. 15-én kezdte meg, az 1905. XII. 9-ei minisztertanácsi határozat alapján.⁵¹

Kezdetben 11 határrendőr kapitányság alárendeltségében 24 határrendőr kirendeltség funkcionált,⁵² 1908-tól 1912-ig a kirendeltségek irányítása alatt határrendőri őrségek is működtek. A dualizmus korának végére a kapitányságok száma 17-re, a kirendeltségeké pedig 14-re emelkedett. A Magyar Királyi Határrendőrség létszáma is gyarapodott, a kezdeti 160 főről a történelmi Magyarország fennállásáig 624 főre. A határrendőrség irányítását a belügyi tárca határrendőri osztálya végezte.⁵³

(IV.sz. melléklet)

A határrendőrség személyzete négy csoportra oszlott: az intézkedő, a végrehajtó, a kezelő és végül a szolgáló személyzetre. Az intézkedő személyzethez a fogalmazói kar tartozott, a végrehajtó személy-

zetet a felügyelők, a polgári biztosok és a biztosok alkották. A kezelő személyzetbe az írnokokat, a hivatali tisztet, a segédtszketet, a napidíjasokat, a szolgáló-személyzetbe pedig a napibéreseket és a hivatalsszolgákat sorolták.⁵⁴

A mai tiszti rendfokozatnak a fogalmazó karon belüli címek feleltek meg. A legalacsonyabb rendfokozatú a fogalmazó-gyakornok volt, őt követte a segédfogalmazó és a fogalmazó, s végül a főfogalmazó. A kirendeltségek élén általában a főfogalmazók álltak. A határrendőrség tiszti karán belül törzstiszti jellegű rangjuk volt a határrendőr kapitányoknak és tanácsosoknak. A határrendőrség teljes személyi állományát a belügyminiszter nevezte ki. Kivételt képeztek a kulcsfontosságú határrendőr kapitányi és a belügyminisztériumban szolgálatot teljesítő tanácsosi beosztásúak, akiknek kinevezéséhez uralkodói jóváhagyás is szükséges volt.⁵⁵

Az egész határrendőrség szolgálati teendőit a határrendőr tanácsosok irányították. A kapitányság törvényes működéséért a határrendőr kapitány volt felelős, ő állapította meg a kapitányság valamennyi beosztottjának a munkakörét, ő engedélyezte a kapitányságon belüli áthelyezést. A kapitányságok közötti áthelyezések esetében a belügyminiszter jóváhagyása volt szükséges. A fogalmazói személyzet általában irodai munkát végzett, szervezett, irányított a kapitány utasítása szerint, közvetlenül a kirendeltségvezető, illetve a kapitányság vezetőjének alárendeltségében. A nyomozásokat és az útlevelek kezelését a felügyelők végezték, őket a detektív felügyelő irányította. Az oktató-felügyelő végezte a fogalmazói karon kívüli állomány folyamatos képzését. A polgári biztosok a határrendőr kapitányság határszakaszának egy-egy részéért voltak felelősek. Mivel egy főre több 10 km-nyi határszakasz jutott, munkájukat csak a helyi csendőri erők bevonásával tudták elvégezni, felhasználva a helyi lakosok közül is azokat, akik némi díjazás ellenében adatokat szolgáltatottak a tudomásukra jutott tiltott határátlépésekről. A kapitányságokon a hivatalvezető közvetlen vezetésével végezték az irodai munkát a hivataltisztek, a hivatali segédtszketek és az írkok. A kapitánysági hivatal vezetője alá tartoztak a kézbesítéseket ellátó altisztek. A határrendőr biztosok sorompóórként, a kijelölt helyiség előtti őrszemként, a toloncok és a letartóztatottak kísérőjeként, a foglyok őrzőjeként, a magasabb rangú határrendőrök szolgálati tevékenységének fegyveres biztosítójaként végezték feladataikat, kisebb irodai munkákat látták el, kivételes esetekben kézbesítettek is. A szolgáló-személyzet végezte a kétkezi munkát, például takarított.⁵⁶ (V.sz. melléklet)

A korabeli képesítési követelmény a határrendőr kapitányok részére a jogi diploma birtoklását írta elő. A határrendőrség tisztikarának Ludovika Akadémia-i, vagy jogakadémiai végzettséggel kellett rendelkeznie. A felügyelőktől az úgynevezett főgimnázium vagy fő reáliskola, illetve az ezekkel a középiskolákkal egyenrangú kereskedelmi iskola, vagy katonai iskola elvégzését követelték meg.⁵⁷

A határrendőrség legénységi állományába való felvételhez a követelmények között első helyen állt a magyar állampolgárság és a feddhetetlen előélet, valamint a magyar nyelv ismerete szóban és írásban. Követelmény volt még legalább 6 év katonai vagy csendőri, illetve együttes szolgálat, az egészséges testalkat, a 40 év alatti életkor és a rendezett anyagi viszonyok. Előnyben részesítették azokat a pályázókat, akik a magyar nyelven kívül valamelyik nemzetiség nyelvét is beszélték. A határrendőrséghez pályázókat próbaidőre vették fel, ennek eredményes leszolgálása után véglegesítették őket. A próbaidős határrendőröket először három hónapig tartó tanfolyamra vezényelték, ahol a határrendőri szolgálathoz szükséges elméleti ismereteket sajátították el.⁵⁸

A határrendőr kapitányságoknak speciális részét képezte az egészségügyi szolgálat. A balkáni rendkívül rossz egészségügyi helyzet következményeként az 1890-as évek végén és az 1900-as évek elején több ízben is behurcolták Magyarországra a kolerát. Mivel ebben az időben az egészségügy irányítása a Magyar Királyi Belügyminisztérium hatáskörébe tartozott, a belügyminiszter 1911. IV. 27-én kelt körrendeletében elrendelte a határállomásokon a kötelező orvosi vizsgálatot. A vizsgáló állomások élén orvosok álltak, akiknek joguk volt a veszedelmes fertőző betegség gyanújába került utasokat feltartóztatni és karanténba helyezni. Munkájukhoz a megfelelő hatósági támogatást, a melléjük beosztott határrendőrbiztos és határrendőrök, illetve csendőrök nyújtották.⁵⁹ A vizsgáló állomásokat ellátták:

- ápolóval, fertőtlenítővel,
- helyiségekkel, amelyekben az orvosi vizsgálat, a gyanús betegek elkülönítetten való megfigyelése és ápolása, továbbá személyi és tárgyi fertőtlenítés foganatosítható legyen,
- betegszállító eszközökkel,
- fertőtlenítő készülékekkel és szerekkel.

A vizsgáló állomást egészségügyi szempontból a törvényhatósági tiszti főorvos, eljárási vonatkozásban pedig az illetékes járási főszolgabíró ellenőrizte.⁶⁰

A dualizmusban a polgári fejlődés útjára lépett Magyar Királyság államigazgatásának részeként kiépültek és megerősödtek a rendőri és határőrizeti testületek. E szervezetek nyugat-európai tapasztal-

latokat is hasznosítottak, ugyanakkor a magyarországi sajátosságoknak is megfeleltek. A testületek viszonylag kis létszámmal, de eredményesen működtek. A rendőrségek közvetlen felügyelete megszolgált az önkormányzat és a kormány között, a határőrizeti szervezetek viszont egyértelműen a kormány irányítása alatt álltak.

A *Magyar Királyi Csendőrség* alkotta a dualizmuskori magyar rendvédelem fő pillérét. Hatósági területe kiterjedt — a törvényhatósági jogú városok kivételével — az egész országra, e területen élt a lakosság túlnyomó többsége.⁶¹ Lehetőség nyílt 1882-től arra is, hogy a törvényhatósági jogú városok kérésére — térítés ellenében — a Magyar Királyi Csendőrség alakulatai e településeken is bekapcsolódjanak a rend fenntartásába. A törvényhatósági jogú városok jelentős része élt is ezzel a lehetőséggel különösen a külterületek tekintetében.⁶²

A csendőrség intézménye hosszú és eredményes utat tett meg addig, amíg eljutott a Kárpát-medencébe. A testület francia eredetű. Eredetileg nem belső rendfenntartó erőként működött, hanem a hadsereg része volt. Először *VII. Károly* uralkodása idején találkozunk a csendőrséggel. Az 1420-1436-ig tartó angol-francia háború idején 1429-ben a francia király önkéntes lovagokból és toborzott zsoldosokból egy állandó jellegű hadsereget szervezett, melyet nem csak az angol haderő, hanem a belső ellenfelei megfékezésére is bevetett. Ezt a haderőt nevezték — a hűbéri hadseregtől történő megkülönböztetéseként — „gens d' armes”-nek, azaz fegyveres embernek. A nagy francia forradalom idején a „gens d' armes” csapatokat már katonai rendőrségként alkalmazták. Ebből a fegyvernemből szervezte meg 1779-ben *I. Napóleon* császár a közbiztonsági katonai őrtestületét, melynek elnevezése a „gens d' armes” maradt. A hadsereg kötelékében szolgálatot teljesítő csendőrség eredetileg lovas alakulat volt. A rendfenntartási feladatokra rendelt csendőrség már gyalogosokból és lovasokból állt. Szervezése azonban a kor lovassági katonai szervezetére hasonlított legjobban. A XIX. sz. elején a francia csendőrség ezredekéből, az ezredek osztályokból, az osztályok szárnyakból, a szárnyak pedig szakaszokból álltak. A csendőrség kisebb egysége a „brigádé” volt. A legénységet háborúviselt, kipróbált katonákból állították össze.⁶³

A csendőrség intézményét francia mintára a napóleoni császárság vonzáskörébe tartozó itáliai és németalföldi államok is átvették. Így jött létre a csendőrség Lombardiában is. 1815-re Lombardia ismét osztrák fennhatóság alá került. A HABSBERGOK a lombardiai csendőr ezredet nem oszlatták fel, hanem eredeti funkciójának megfelelően alkalmazták. A lombardiai csendőr ezred legénysége olasz volt, így a vezényleti nyelvet németre változtatták ugyan, de a belsőszolgálati és igazgatási nyelv 1850-ig olasz maradt. Az ezred elnevezése „Kaiserliche und Königliche Lombardisches Gens d' armes Regiment”-re változott. Ekkor az ezred személyi állományának 2/5 része gyalogosokból, 3/5 része lovasokból állt, a működési területe pedig Dél-Tirolra is kiterjedt. Az ezred öt századra, a századok két szárnyra, a szárnyak két szakaszra oszlottak. Háború esetén a lombardiai csendőrség — ezzel a szervezéssel — a hadsereg kötelékében rendfenntartási feladatokat látott el. Békeidőben a szakaszok őrökre tagozódtak és közbiztonsági szolgálatot teljesítettek. Az ezred létszáma 1012 fő volt. A szolgálati időt 16 évben állapították meg, melyből az első három év próbaszolgálatot jelentett.⁶⁴

Az 1848-1849-es szabadságharc leverése után a HABSBERGOK az önkényuralmi rendszerre tértek át az egész birodalomban. Ebbe az új államigazgatási struktúrába kiválóan illett a csendőrség intézménye. Alexander BACH osztrák belügyminiszter javaslata alapján először Magyarországon 1849. augusztusában pozsonyi székhellyel, majd 1850. I. 6-án győri székhellyel állították fel csendőr ezredeket. A Monarchia többi részén 1850 tavaszán kezdték meg a csendőrség szervezését. Először 16 ezredet hoztak létre, majd 1854-ben még három ezredet szerveztek, melyek közül kettőt Magyarországon létesítettek. Így az öt kormányzói kerületre osztott Kárpát-medence valamennyi kerületére jutott egy csendőr kerület. A csendőrség birodalmi felügyelője Johann Franz KEMPEN von Fichtenstamm altábornagy volt, aki egyben — az 1852 és 1859 között működő — Legfelsőbb Rendőrhatóság irányítását is ellátta. A Legfelsőbb Rendőrhatóság a birodalmi rendőrség és a birodalmi csendőrség közös főparancsnokságaként működött. A csendőrség humán tekintetben a hadügyminisztérium alárendeltségébe tartozott, 1859 után pedig a szolgálati ügyeket illetően a HABSBERG-birodalom rendfenntartásért felelős tárcájának az irányítása alatt is állt. A neoabszolútizmus csendőrségének szervezése 1853-ban fejeződött be, ekkor a csendőrség kötelékében 18 647 fő teljesített szolgálatot.⁶⁵

1860-ban a csendőrség létszámát csökkentették. 10 ezredet hoztak létre 7923 fővel. A birodalmi csendőrséget a lombardiai csendőr ezred állománya részesítette kiképzésben. A csendőr legénységet a hadsereg katonái közül válogatták ki. A katonai zsoldnál jóval magasabb illetményt kaptak, szolgálati idejük 8 év volt. A csendőrség intézménye a tömegek szemében a neoabszolútizmusnak talán a legelgondolatosabb szervezete volt. A hazafiak üldözésének elsődleges végrehajtása mellett beleszólt a lakosság magyaros öltözködésébe, szakáll viseletébe is. A magas fogdai díjak arra ösztönözték a csend-

örség tagjait, hogy a fogdák mindig tele legyenek.⁶⁶

A kiegyezéskor a HABSBURG csendőrség magyarországi ezredeit felszámolták. Erdélyben és Horvátországban azonban tovább működtek csendőr ezredek Császári és Királyi Csendőr Parancsnokságok néven. A szolgálati nyelv a német maradt. A magyar kormánynak sikerült elérnie, hogy az uralkodó 1876. III. 17-ei leiratában elrendelte, hogy a horvátországi és erdélyi csendőr ezredeket a birodalmi hadügyminisztériumtól a magyar kormány 1876. V. 1-től vegye át.⁶⁷

1876. IV. 24-én az 15521.eln.sz. honvédelmi miniszteri rendelettel módosították a csendőrség egyenruháját, a legénység kiegészítése vonatkozásában nem tértek el az 1876-ot megelőző állapottól. A csendőr-parancsnokságokat a területileg illetékes honvéd kerületi-parancsnokságok közvetlen alárendeltségébe helyezték. A szolgálati időt három évre leszállították. Honvéd tiszteknek az erdélyi és horvátországi csendőrséghez próbaszolgálatra történő beosztását a honvédelmi miniszter engedélyezte. A legénység zsoldja évi 400-600 korona között mozgott a rendfokozattól és beosztástól függően.⁶⁸

Az erdélyi, illetve horvátországi csendőrség szervezete ekkor négy lépcsős volt. Az országos csendőr-parancsnokság (Lands Gens d' armerie - Regiment) szárnyakra (Flüggel), a szárnyak szakaszokra (Zug), a szakaszok őrsőkre (Posten) oszlottak. A magyar kormány által 1876-ban átvett két csendőr kerület létszáma 1301 fő volt. Erdélyben 15 tiszt vezényletével 792 főnyi legénység, Horvát-Szlavón országban pedig 11 tiszt parancsnoksága alatt 483 főnyi legénység látott el szolgálatot.⁶⁹

A kiegyezési törvényben foglaltaknak megfelelően a történelmi Magyarországnak Erdély és Horvátország nélküli részén az 1867. V. 23-i rendelet szüntette meg a csendőrséget. A kiegyezést követően a vármegyékben visszaállították a pandúr intézményt. A pandúr kifejezés még *Mária Terézia* korából ered, ekkor felállítottak egy portyázó rendfenntartó ezredet, melyet pandúr ezrednek neveztek. Az egységet később a határőrvidéki ezredbe olvasztották be. A legénység egy részét azonban a határőrvidékkel szomszédos vármegyékben rendőrként alkalmazták, nevüket pedig továbbra is megtartották. A kiegyezést követően a vármegyék rendfenntartói szempontból csendbiztosi kerületekre oszlottak, élükön a csendbiztos állt. Őket a főispán nevezte ki. A csendbiztosok irányításával látták el szolgálatukat a pandúrok, akiket az alispán vagy a szolgabíró nevezett ki. A rendfenntartás hagyományosan a vármegyék belügyének számított. A rendőri szervezet, a működési szabályok vármegyénként változtak. A legénységet rosszul fizették, írni, olvasni alig tudtak.⁷⁰

Az egész országra kiterjedő csendőrségi intézmény kialakítását 1880-ban kezdték el, de már nem a HABSBURG-ház, hanem a magyar uralkodó osztály fennhatósága alatt. 1880. novemberében SZENDE Béla honvédelmi miniszter benyújtotta a képviselő háznak a Magyar Királyi Csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről, TISZA Kálmán miniszterelnök — egyben belügyminiszter — pedig a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló törvényjavaslatát. Ez utóbbi a Magyar Királyi Csendőrségnek az egész ország területén történő megszervezéséről szólt.⁷¹

A Magyar Királyi Csendőrség felállítása szervesen illeszkedett a polgárságnak és a nagybirtokos arisztokráciának a kiegyezés utáni államigazgatás kiépítésére vonatkozó elképzeléseibe. Ezen társadalmi erők centrális közigazgatást kívántak létrehozni. Ezzel szemben a gentry réteg a megyei önállóság megőrzésében látta hatalmi pozícióinak védelmét. Az érdekellentétek tükröződtek a képviselőházi vitában is, mely a csendőrségi törvényjavaslatok szavazásakor alakult ki. Több irányból támadták a Magyar Királyi Csendőrség felállítását elrendelő törvényjavaslatot. ORBÁN Balázs kifejtette az irányú aggodalmát, hogy a karhatalom a kormány támasza lesz a választásoknál. SZEDERKÉNYI Nándor képviselő a karhatalomnak a polgári kormány kezéből történő kiengedését bírálta. Volt aki, mint IRÁNYI Dániel „a törvényhatóságok önkormányzati jogának fenntartása alapján” új tervezetet akart készíttetni a belügyminiszterrel a leendő karhatalom felállítására vonatkozóan. Voltak olyanok is, mint MOCSÁRY Lajos, akik a megyék eddigi közbiztonsági szervezetét kívánták újjászervezni. A törvényjavaslatot végül — két napi vita után — lényegében eredeti formájában fogadta el a képviselőház.⁷² Az 1881/II. és az 1881/III. tc.-t az uralkodó 1881. II. 14-én szentesítette.⁷³

A vármegyék ezzel elvesztették karhatalmukat. A pandúr szervezet megszűnt. A Magyar Királyi Csendőrség létrehozását szükségessé tette a csendbiztosi rendszer rossz hatásfokú bűnüldöző tevékenysége. A társadalmi fejlődéssel — a kor technikai vívmányainak alkalmazásával a termelésben és az élet más területein — valamint a közlekedés rohamos változásával a bűnözés is módosult. A polgári fejlődés útjára lépett ország kormányának szüksége volt a Magyar Szent Korona alá tartozó területekre kiterjedő — centrális vezetés alatt álló — rendvédelmi szervezetre. A Magyar Királyi Csendőrség személyi és fegyelmi vonatkozásban a honvédelmi miniszter, szolgálati tekintetben pedig a belügyminiszter alá tartozott.⁷⁴ A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése megegyezett az erdélyi csendőrség szervezetével. 1884-ben a csendőrség már az egész ország területén működött. Ekkor 6 kerületre, 23 szárnyra, 55 szakaszra és 882 őrsre oszlott, a létszám pedig 115 tiszt és 5052 főnyi legény-

ség volt.⁷⁵ A Magyar Királyi Csendőrség legénységi állományát a hadseregben szolgálatot teljesítő katonák köréből választották ki önkéntes jelentkezés alapján. A Magyar Királyi Csendőrség felállításakor a tisztikart részben honvédségi tisztekből, részben pedig volt csendbiztosoknak a főispánok által kiválogatott és javasolt tagjaiból állították össze. A volt csendbiztosok szakmai képzése céljából a Ludovika Akadémián több turnusban tanfolyamot indítottak. Az altisztek kiképzése céljából Déván — a csendőrség teljes kiépítéséig — altiszti iskolát hoztak létre.⁷⁶

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálatát a felállítását elrendelő 1881. évi törvényekben foglaltak alapján látta el. A törvény azonban csupán a testületre vonatkozott és nem annak a működésére. Ebből fakad, hogy vannak, akik úgy értékelik a helyzetet — nyilvánvalóan felületes ismereteik miatt — mintha a testület tevékenysége szabályozatlan lett volna, illetve működésük nem az országgyűlés által létrehozott törvények, hanem csupán az irányító tárca elvárásai szabályozták volna. Ez a téveszme akarva-akaratlanul azt sugallja mintha a testület tevékenységét nem jogszabályokban rögzítették volna, hanem az utasításokban foglaltak határozták volna meg. Ez a sugallat azonban nem felel meg a valóságnak. A dualizmuskori Magyar Királyságban ugyanis a magyar rendvédelem tevékenységeit nem egy-egy testületre vonatkozóan szabályozták. Magát a tevékenységet szabályozták függetlenül attól, hogy azt mely szervezet hajtotta végre. A téveszmét hangoztatók tehát félremagyarázzák a történelmi valóságot azáltal, hogy a jelenlegi helyzetet vetítik vissza a dualizmus korára, azokat a megoldásokat keresve a XIX. század végén és a XX. század elején, amelyek napjainkat jellemzik. Amennyiben pedig ilyenekkel nem találkozunk különböző jelzőkkel igyekeznek minősíteni a korszakot, illetve az érintett testületeket. A valóság azonban az, hogy rendkívül alaposan szabályozták azokat a rendvédelmi tevékenységeket, amelyeket a különböző rendvédelmi testületek láttak el. Emellett pedig a testületeket is számos jogszabályban szabályozták. A rendeletek száma 100-as nagyságrendű.⁷⁷

A Magyar Királyi Csendőrség tevékenységét azért nem szabályozták külön, mivel nem volt hatóság. Az észlelt bűncselekményekkel szemben természetesen el kellett járnia. Egyébként azonban a magyar kormány által létrehozott olyan szervezet volt, amely a települések nevében, azok felkérésére végezte tevékenységét. A törvényekben, illetve az önkormányzatok határozataiban foglaltakat volt köteles betartatni, az ellenszegülőkkel szemben eljárni. Tudatlanságot tükröznek azok a vélekedések, amelyek a testület számlájára írják a rend védelme során megvalósított fegyverhasználatokat. A Magyar Királyi Csendőrségnek ugyanis nem állt módjában a közigazgatási hatóságok megkereséseinek az elutasítása, illetve mérlegelése, ha azok nem voltak törvényellenesek. Az intézkedő csendőröknek pedig ugyancsak nem volt választási lehetőségük a rend helyreállítása érdekében alkalmazott eljárásokat illetően. A vonatkozó utasítások egyértelműek voltak, azoktól eltérni nem lehetett. Ezek a szabályzók pedig a csendőr járőr számára nem biztosítottak mérlegelési lehetőséget.⁷⁸

A Magyar Királyi Csendőrséget tulajdonképpen azért hozták létre, mert a falvakban az önkormányzati rendőrségi modell megbukott. Rendőrhatósági jogkörrel ugyan a települések rendelkeztek, azonban a falvak önkormányzatainak nem voltak kellő pénzügyi lehetőségeik ezen modell kivitelezésére. A csendőrséggel lényegében az eredménytelennek bizonyuló vidéki rendőrségi szisztémát váltották fel. A magyar kormányzat — a rossz emlékű császári zsandárság miatt — ugyan kezdetben más megoldást keresett. A rendkívüli hatalommal felruházott királyi biztosok — drákói módszereket alkalmazva — egy-egy térség közbiztonságát ugyan helyreállították, a megbízásuk lejártá után azonban rövid időn belül visszarendeződött az anarchia.⁷⁹ TISZA István ezt a helyzetet úgy oldotta meg, hogy nem vonta el az önkormányzatok rendőrhatósági jogait, hanem — a központi államhatalom által finanszírozott — olyan országos hatáskörű testületet hozott létre, amelyet a falvak önkormányzatai alkalmazhattak a helyi közbiztonság érdekében. Az önkormányzatok azonban abba már nem szólhattak bele, hogy a csendőrség a rendet milyen módon tartja fenn.⁸⁰

Mivel kezdetben nem állt rendelkezésre kellő számú és a követelményeknek megfelelő jelentkező, ezért a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományában jelentkező hiányt a Magyar Királyi Honvédségnél sorkatonai szolgálati kötelezettségüket teljesítők köréből önkéntes jelentkezések alapján kiválasztott honvédekkel pótolták.⁸¹ Ez a megoldás azonban nem vált be. Néhány átmeneti év nyomán sikerült a Magyar Királyi Csendőrség legénységi állományát — amely a Magyar Királyi Honvédség altiszti karának a jellegével bírt — hivatásos állományú csendőrökkel feltölteni.⁸²

A Magyar Királyi Csendőrségnek nem csupán a személyi állománya, hanem a szervezete is fokozatosan alakult ki.

Az 1900-as évek elejére már kiforrott struktúrával rendelkezett. A csendőrség vezető szervezeti egysége a csendőr-felügyelőség volt országos irányítási hatáskörrel. Élén — tábornoki ranggal — a csendőrség felügyelője állt. Alárendeltségébe tartoztak a csendőr kerület-parancsnokságok. A kerület-parancsnoki beosztások ezredesi helyek voltak. A csendőr-felügyelőség és a kerület-parancsnokságok

is szűk körű törzzsel — mintegy 15-20 fővel — végezték feladataikat. A kerületek szárnyakból álltak, a szárny-parancsnokságok pedig a szakasz-parancsnokságokat irányították. A szakasz-parancsnokságok végezték a csendőrség legkisebb szervezeti egységének, az őrsöknek az irányítását. A csendőrségi diszlokáció eltért a közigazgatási beosztástól. A szakaszok alárendeltségébe különítményeket is lehetett szervezni ideiglenes vagy végleges jelleggel. Állandó különítmény működött például Gödöllőn a királyi kastély és közvetlen környezete őrzése céljából. Ideiglenes különítményeket általában a nyaralóhelyeken állítottak fel. A századelőn állították fel a járásőrmesterségeket — a testületileg illetékes szakasz-parancsnokságok alárendeltségében — amelyek feladatát a bűnügyek felderítése képezte. Minden parancsnokság felügyeleti körlete és létszáma akkora volt, hogy azt a parancsnokok felügyelni és irányítani képesek legyenek. Eszerint egy kerület 6-8 szárnyból, egy szárny 2-3 szakaszból, egy szakasz 3-6 — lehetőleg egy közigazgatási járás területén fekvő — őrsből állt.⁸³

A Magyar Királyi Csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére és gazdasági ügyekre nézve a belügyminiszternek volt alárendelve. Ő állapította meg a csendőrség szárny-, szakasz-, őrs- és különítmény parancsnokságok állomáshelyeit, valamint a csendőr kerület-parancsnokságok javaslata alapján az egyes őrsök létszámát. A csendőrségnek ezen kettős alárendeltsége nem jelentett gondot a szervezet irányítását illetően, mert míg a honvédelmi miniszter fennhatósága a testület humán viszonyaival kapcsolatos ügyekre vonatkozott, addig a belügyminiszter fennhatósága kizárólag a közbiztonsági szolgálat teljesítésére és gazdasági ügyekre terjedt ki. Ez a hatásköri megosztás híven tükrözte azt az állapotot, mely szerint a csendőrség rendvédelmi testület volt, a csendőrök azonban személyükben katonának minősültek. A csendőrség rendfokozati rendszere is katonai volt. A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumban és a Magyar Királyi Belügyminisztériumban a csendőrségi ügyek intézésére külön osztályokat hoztak létre. Ezen osztályok vezetője egy-egy csendőr ezredes volt. Szolgálatételre törzs- és főtiszteket rendeltek be az osztályok.

A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium 16. (csendőrségi) ügyosztályának ügyköre a csendőr törzs- és főtisztek és legénység mindennemű személyi ügyeit, úgymint:

- a tisztí kinevezésekre, a címbeli rendfokozatok adományozására vonatkozó felelős előterjesztések;

- tervezetének szerkesztését;
- felülvizsgálati, nyugdíjazásbeli és kegydíj ügyeket;
- tisztí és legénységi egyének kitüntetésé és jutalmazása iránti előterjesztéseket;
- tiszték, tisztjelöltek minősítmenyi táblázatainak megőrzését;
- tisztjelöltek (hadapródok) és számvivő-tiszthelyettesek kinevezését és tisztí kinevezésük iránti előterjesztéseket;

- csendőrtisztek és tisztjelöltek beosztását, áthelyezését és vezénlyését;

- szabadságolásokat;
- tisztí rendfokozatról való lemondásokat;
- szolgálaton kívüli viszonyba való helyezéseket;
- csendőrség kötelékéből való elbocsátásokat;
- rangmeghatározásokat;
- tiszték és legénység szolgálati idejének megállapításaira vonatkozó tárgyalásokat;
- polgári államhivatalba való átlépéseket foglalta magába.⁸⁴

Az osztály hatáskörébe tartozott még a csendőrtisztek és tisztjelöltek rangsorozati és beosztási lajstromának nyilvántartása, állománykiegészítési ügyei. Nemességek és előnevek. Személyi és sebessülési pótdíjak. A csendőrség legénységi és loállományának rendszeresítése, kiegészítése és nyilvántartása. A csendőrlegénység szabadságolási, felülvizsgálati és nyugdíjazási ügyei. A csendőrlegénység közigazgatási úton való eltávolítása. Csendőregényeket illető alapítványok felügyelete. Elmebeteg csendőri egyének elhelyezése. Névváltozásra vonatkozó ügyek. A csendőrség szolgálata és szakszerű kiképzése iránti intézkedések, valamint a csendőrség szolgálati könyveinek és utasításainak kidolgozása. Öltözeti és felszerelési ügyek. Mozgósítási ügyek. Csendőrtisztek és legénység ellen irányuló panaszok kivizsgálása és csendőri szempontból való elbírálása.

A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumban a csendőrségi ügyosztályt a csendőrségnek az egész országra történő kiterjesztése során már létrehozták. A Magyar Királyi Belügyminisztériumban 1904-ben szerveztek külön csendőri osztályt. Mindkét minisztériumban a csendőrségi osztályok a az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásáig működtek. 1897-ben hozták létre a csendőrségi felügyelőseget. Korábban a Magyar Királyi Csendőrség a Magyar Királyi Honvéd főparancsnokságnak ügynevezett bírói hatalma alatt állt. A csendőr-kerületeket a honvéd kerületi és dandár-parancsnokok is szemlézték. A dualizmus időszakában az alapvető szervezeti struktúra — mely szerint az ország terü-

lete csendőr kerületekre, a kerületek szárnyakra, a szárnyak szakaszokra, a szakaszok pedig őrsökre oszlottak — nem változott.⁸⁵

Némileg módosította a szervezeti felépítést az 1899. I. 1-jén hatályba lépő új polgári bűnvádi perrendtartás, mely a Magyar Királyi Csendőrség nyomozási eljárását módosította. Ennek alapján a csendőr tisztek nem minősültek rendőri közegnek. Korábban olyan gyakorlat alakult ki, hogy a csendőr tisztek fontosabb esetekben személyesen vezették a nyomozásokat. A törvény alapján a nyomozati munkából kieső csendőr tisztek pótlására hozták létre a járás-parancsnokságokat 1903-tól.⁸⁶

Ugyancsak 1904-ben alapították a Magyar Királyi Csendőrség Felszerelési és Anyagraktárát. A csendőrségi központi anyagraktár létrehozásának alapvetően két oka volt. Egyrészt a Magyar Királyi Csendőr-felügyelőség létrehozásával szervezetenként távolodott a honvédségtől — bár teljesen nem szakadt el — másrészt pedig a szervezet fejlődése folytán, a korabeli honvéd alakulatokétól fegyverzete és felszerelése némileg eltérővé vált. Az anyagraktár két tiszttel vezetése alatt állt, a parancsnoki beosztás főtanácsosi ranggal, az úgynevezett átvevőtiszti munkakör pedig századosi számvevő ranggal járt. Rajtuk kívül hat törzsrörmester és a szolgazemélyzet dolgozott az anyagraktárban.

1907-ben szervezték meg a csendőrség lovakkal történő ellátásának biztosítása érdekében a Magyar Királyi Csendőrség Pótlóidomító Osztályát, mely először Cegléden, majd Zomboron működött, később pedig átköltöztették Kiskunhalasra. A pótlóidomító osztályon parancsnoki beosztásban egy tiszttel — általában főhadnagy — alárendeltségében pedig hat-tíz altiszttel dolgozott. Rajtuk kívül még állatorvost és úgynevezett szolgazemélyzetet is alkalmaztak.

Az Országos Csendőriskola 1909-ben nyílt meg Nagyváradon, korszerű iskolaépületet és felszerelést pedig 1913-ban kapott. Ekkor; keresztelték át Magyar Királyi Csendőr Továbbképző és Altiszti Iskolára. Itt hét tiszttel tanított tanári beosztásban századosi és főhadnagyi rendfokozatban. Az iskolaparancsnoki beosztás alezredesi hely volt. A tanári karon kívül segédoktatóként 10 altiszttel is alkalmaztak.

1907-re valamennyi csendőr kerületnél létrehozták a pótszárnyat. A pótszárny nem látott el közvetlen szolgálati feladatokat hatósági területtel sem rendelkezett. Feladatát elsősorban a gazdasági ügyek intézése, a csendőrök alapkiképzése és egyéb nem kifejezetten szolgálati teendők ellátása jelentette. A szervezeti egységek száma jelentősen nőtt a megalakulástól az I. világháborúig. Természetesen a szervezeti egységek növekedésével a létszám is emelkedett. A Magyar Királyi Csendőrség a század végére felzárkózott az osztrák örökös tartományokban 1850 óta megszakítás nélkül működő csendőrséghez.⁸⁷

Az erőteljesebb szervezeti és létszámfejlődés szorosan összefüggött az országban kialakult közbiztonsági helyzettel. 1885-ben még — amikor az eredetileg tervezett hat csendőrkerület felállítása már megtörtént — 1200 honvéddel pótolták ideiglenesen a hiányzó csendőr legénységet. A kerületek kiépítése folyamatosan történt. A kerületek szolgálatukat szilveszter éjszakáján kezdték meg. Már előzőleg tájékoztatták azokat felől, akik; közismerten bűnöző életmódot folytattak. Az ő lefogásukkal kezdték a csendőrök szolgálatukat.

Az 1890-es évek nagy agrársztrájkjai hatására több ízben növelték a Magyar Királyi Csendőrség létszámát. Új szárnyakat, szakaszokat, őrsöket hoztak létre. Hasonló módon hatottak a csendőrség szervezetére a századfordulóra felerősödő azon nemzetiségi mozgalmak is, amelyek szembekerültek az Osztrák-Magyar Monarchia területi egységével. Amikor a történelmi Magyarországnak a Királyhágon túli vármegyéiben aktivizálódott a román sovíniszta mozgalom, a kolozsvári csendőr-kerületet megerősítették.⁸⁸

1894-ben egyes szakaszok területét ideiglenes jelleggel kisebb szakaszokra osztották fel. Ebben az évben végleges jelleggel új szárnyparancsnokságokat, valamint 33 őrsöt is hoztak létre. A személyi állományt három tiszttel, 33 altiszttel és 149 csendőrrel növelték. A századfordulón Erdélyben 37 szakaszparancsnokságot, 7 szárnyparancsnokságot, 127 őrsöt állítottak fel, ezzel egyidőben 57 tiszttel, 127 altiszttel és 586 csendőrrel növelték a szervezet létszámát. E mellett a már működő őrsök létszámát 255 fővel emelték.⁸⁹

A Magyar Királyi Csendőrség eredményesnek mondható bűnüldöző tevékenységéhez — az egész országra kiterjedő egységes szervezeten és szolgálati elveken kívül — valószínűleg az is hozzájárult, hogy a Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya a társ fegyveres erők és testületek, valamint a polgári államapparátus beosztottaihoz képest is előnyösebb helyzetben volt. Az előnyösebb helyzetet biztosította többek között az az intézkedés is, hogy a határszéli csendőrség személyi állományából a magyar-szerb és a magyar-román határon szolgálatot teljesítő tagok szolgálati idejét duplán számították 1908-tól. Különböző alapítványok is segítettek a személyi állomány élet- és szolgálati körülményeit. Az „I. Ferenc József Alapítvány” például 21 000 korona értékben járult hozzá a Magyar Királyi

Csendőrség tagjainak üdültetéséhez, vagy a „Bernfeld Mór Alapítvány”, mely 41 000 korona értékben az elhunyt csendőrök hozzátartozóit segítette.⁹⁰

Az államhatalmon belüli intézkedések is számos előnyt nyújtottak a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak, pld. a három gyerekes apák gyerekenként 100 korona családi pótlékot kaptak. A tiszti állomány nyugdíjába beszámították a csendőrségi pótlékot is. Aki a hatvanadik életévében a harmincöt éves szolgálati időt még nem töltötte be, azokat a harmincötödik szolgálati évük leteltéig csak ideiglenesen nyugdíjazták. Ezáltal jóval magasabb nyugdíjhoz juthattak. Rendkívül tágan értelmezték a szolgálat ellátásából adódó munkaképesség csökkenést is. Így lehetővé vált, hogy a tartósan megbetegedett, részlegesen vagy teljesen szolgálatképtelenné vált csendőrök a fizetésükkel megegyező nyugdíjat kaphassanak. Figyelemre méltó a hatalmon lévők gesztusa a csendőrség irányába abban az időszakban, amikor az államapparátust megpróbálták csökkenteni, a bürokráciát visszaszorítani, a kiadásokat mérsékelni.⁹¹

A csendőrség személyi állományát gondosan válogatták. Az új csendőröket elméleti és gyakorlati oktatás után vezényelték végrehajtó szolgálatba.

Az altisztek előléptetését huzamosabb ideig végzett kiváló szolgálatellátáshoz és elméleti vizsgálathoz kötötték.

Az őrsvezetővé való előléptetés az altiszti vizsga jó eredményétől függött, melyet a törzsnél teljesítendő elméleti oktatás előzött meg.

1909-től Nagyváradon, az új központi csendőr iskolán folyt az altisztek képzése. A csendőrtiszti állomány kiegészítése alapvetően két úton történt. Az egyik lehetőség az altisztek előléptetése volt megfelelő képzés után. A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia szabadságolt állományú honvéd-tiszti tanfolyamába minden évben a tiszti állomány kiegészítésére előreláthatólag szükséges számú csendőr altisztet vezényeltek.

A csendőrtisztek pótlására még egy lehetőséget jelentett a közös hadseregben és a Magyar Királyi Honvédségnél szolgálatot teljesítő tisztek átvétele. Csendőr tisztté történő kinevezésükhöz különbözeti vizsgát kellett letenniük, az úgynevezett csendőrségi szakvizsgát.⁹²

1868-ban, amikor az Osztrák-Magyar Monarchiában a csendőrség egyenruháját módosították az erdélyi X. és a horvátországi VIII. számú csendőr parancsnokság egyenruhája is módosult. Ekkor rendszeresítették részükre a vadászkalapot, a korábban kétsoros kabát helyett az egysoros gombbal ellátott kabátot. Ez volt az öltözéke a magyarországi csendőrségnek 1876-ig. Ekkor csupán annyiban módosították, hogy a császári címerű gombokat a Magyar Királyi Honvédség gombjaival váltották fel és a vadászkalap sapkarózsáját — mely lángoló gránátot ábrázolt — a magyar címerrel cserélték fel, valamint a zubbonyra a Magyar Királyi Honvédségnél használt zsinórzatot rendszeresítették. 1881-ben ezt az ékítményt vette át a Magyar Királyi Csendőrség, amelyet azonban már a honvédségnél használatos egyenruhára helyeztek, bár az úgynevezett vadászkalap és a kétsoros zubbony továbbra is rendszeresített ruhadarab maradt. Így tehát a Magyar Királyi Csendőrség ruházata — a gombok és a zsinórzat, valamint a sapkarózsa kivételével — azonos volt ugyan a császári csendőrségével, az ékítmények tekintetében azonban a Magyar Királyi Honvédségével egyezett meg. Kisebb módosítást jelentett, hogy 1910-ben rendszeresítették az ujjas vállgallért, valamint, hogy a szürke bőrkesztyű színét barnára változtatták és megengedték a nyaksál viseletét, külön a tisztek számára barna lábszárvédőt, a legénység részére pedig — a tisztekéhez hasonló, a korábnál díszesebb kivitelű — sapkát rendszeresítettek. 1912-ben vezették be a rejtett gombolású zubbonyt. A háború alatt a Magyar Királyi Csendőrség egyenruházatának pótlását nem tudták megoldani, így először a tábori csendőrség, majd a teljes csendőrség személyi állománya a hadsereg csukaszürke egyenruháját viselte.⁹³

A Magyar Királyi Csendőrség fegyverzete és felszerelése is mérsékeltten fejlődött az I. világháborúig. A Magyar Királyi Csendőrség nem tért át a lovak használatáról a kerékpárra, mint a Magyar Királyi Pénzügyőrség, ahol a századfordulón már sokan szolgálati kerékpárral teljesítették feladatukat. Szíjazatként 1868-tól fekete lakk szíj volt rendszeresítve, ezt 1904-től barna színűvel cserélték fel. A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati felszerelése tulajdonképpen rendkívül egyszerű volt. Gyalogosoknál karabélyból, kardból, járőrtáskából, kézibilincsből és jegyzetfüzetből állt, mely lovasoknál a nyereggel és a lószerszámmal egészült ki.⁹⁴

A haditechnika fejlődésével természetesen a Magyar Királyi Csendőrség fegyverzetét is többször módosították. 1868-ban új hátul töltő puskát kapott a csendőr legénység, melyet azonban már 1876-ban Fruhwirth-típusú ismétlő karabélyokkal cserélték fel. 1887-re a modernebb Kropatschek-féle karabélyt rendszeresítették, melyet 1906-ban a Mannlicher karabéllyal váltottak fel. Ehhez 1913-ig úgynevezett béketöltényeket használtak. A béketöltényeket még füstös lóporral töltötték, míg a haditöltényeket már — a maihoz hasonlóan — füst nélkülivel. A Mannlicher karabélyokhoz külön csendőrségi

szuronyokat készítettek. 1912-ig a kard mellett oldalfegyverként forgópisztollyal látták el a csendőrség személyi állományát. 1912-től a forgópisztolyt a Frommer-féle önműködő pisztollyal váltották fel.⁹⁵

A csendőr tisztek rendfokozata megegyezett a honvéd tisztekével. A Magyar Királyi Csendőrség felügyelője tábornoki rangot viselt. A kerületi parancsnokok ezredesei, a kerület törzsben dolgozók, valamint a kiküldített törzstisztek alezredesi és őrnagyi, a szárny- és szakasz-parancsnokok pedig századosi, illetve főhadnagyi rendfokozatot kaptak.⁹⁶

A legénység rendfokozata több ízben változott. Kezdetben a közcsendőr tizedesi rendfokozatot viselt. Az őrsparancsnokok — akiket őrsvezetőnek hívtak — őrmesteri rendfokozatot kaptak. 1900-tól rendszeresítették elsősorban az alacsonyabb gazdasági beosztásokhoz a törzsrőmesteri rangot. 1901-től a közös hadseregtől, valamint a Magyar Királyi Honvédségtől a Magyar Királyi Csendőrséghez került őrmesterek és szakaszvezetők címzetes őrsvezetői rangot kaptak, melyet 1904-től az öt évet szolgáló csendőrök is megkaptak. 1904-től a járás-parancsnokok részére rendszeresítették a járásőrmesteri rendfokozatot. A nagyváradi központi csendőriskola felállítása után az ott kimagasló eredménnyel végzők címzetes őrmesteri rangot kaptak. Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi csendőrségének rendfokozatait véglegesen 1916-ban rendezték.⁹⁷

Összességében a Magyar Királyságban a rendvédelmi rendszer egyedi volt, mivel a dualista államalakulat két társországa a rend védelmét önállóan szervezte. Természetesen akadtak hasonlóságok is a közös történelmi múltból a korabeli rendvédelem fejlődési tendenciáiból és a hasonló gazdasági, illetve társadalmi körülményekből, továbbá a közös, illetve hasonló közigazgatási és jogrendszerből fakadóan. Mégis a magyarországi csendőrség, rendőrségek és határőrizeti szervezetek idegen érdekektől függetlenül jöttek létre és működtek. Létrehozásuk és tevékenységük a magyar rendvédelem fejlődéstörténetének következményei voltak. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a magyar rendvédelem fejlesztése terén az ország vezetése elzárkózott volna a külföldi tapasztalatok adaptálása elől.⁹⁸

Ennek a helyzetnek talán a legjellemzőbb megnyilvánulási formája a kivételes hatalom időszakában a rendvédelem működésének szabályozása volt. A kivételes hatalom időszaka alatt a fegyveres konfliktus idejét értették, amikor a demokratikus jogok korlátozás alá kerültek. A XIX-XX. század fordulóján Európa-szerte szabályozták a kivételes hatalom időszakát. Ennek során kétféle koncepció jött létre. A brit elképzelés szerint a kivételes hatalom gyakorlását a polgári közigazgatás valósítja meg. Ezzel szemben a német felfogás szerint a kivételes hatalmat a haderőnek kell gyakorolnia. Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországaiban nem azonos koncepciót követtek. Az Osztrák Császárságban a német minta szerint törvényben szabályozták a kivételes hatalom időszakát. A Magyar Királyságban pedig — ahol az osztrák szabályozást követően foglalkoztak a témakörrel — a brit mintát követték.⁹⁹

A magyar országgyűlés 1912-ben foglalta törvénybe a kivételes hatalom gyakorlását. 1912-től vált intenzívvé a valószínűsíthető hadművelési irányok határmenti rendvédelmi testületeivel — elsősorban a határőrizeti feladatokat ellátó rendvédelmi szervezetekkel — a területileg illetékes hadtestparancsnokságok vezérkari osztályainak kapcsolata. A hadművelési tervek számára felmérték a határmenti rendvédelmi szervezetek képességeit és e képességeknek megfelelő feladatokat terveztek a számukra, illetve ha szükséges volt e képességeket felerősítették.¹⁰⁰

A magyar határőrizeti szervezetek közül elsősorban a határszéli csendőrséget és a határszéli pénzügyőrséget érintették a hadművelési tervek. Ezen alakulatok személyi és tárgyi feltételrendszerén jelentős módosításokat eszközöltek annak érdekében, hogy a képességeiket összhangba hozzák a rájuk váró feladatokkal.¹⁰¹

A polgári magyar állam rendvédelme a magyar hagyományok és a nyugat-európai tapasztalatok alapján fokozatosan alakult ki. A magyar rendvédelem-történet ezen időszakát a központi államhatalom rendvédelemben betöltött szerepének a gyarapodása jellemezte ugyan, azonban a feladatkörök koránt sem tekinthetők monopóliumnak, sőt — miután a falvak esetében látványosan megbukott az önkormányzati rendőrség modellje — a községek rendőrhatalom jogkörét az országgyűlés nem vonta el. Ehelyett létrehozott egy olyan — a törvényhatósági jogú városok hatósági területének kivételével, az egész ország területére kiterjedő — rendvédelmi testületet a Magyar Királyi Csendőrséget, amelyet a kis települések önkormányzatai használhattak a rend fenntartása érdekében. A dualizmus kori Magyar Királyság rendvédelmének kétség kívül a Magyar Királyi Csendőrség létrehozása és működtetése volt a legfontosabb eleme, mivel ezen szervezet alkalmazásával hozták létre az ország területének túlnyomó többségén és a lakosság döntő többségének a körében a közbiztonságot.¹⁰² A magyar rendvédelem testületei voltak: a Magyar Királyi Csendőrség (1881), magyarországi rendőrségek — városokként önálló rendőrségek működtek, az állam pedig csupán a legexponáltabb területeken hozott létre a kormánynak közvetlenül alárendelt rendőrségeket, ilyen volt a fővárosi rendőrség (1872), a Magyar Királyi Határrendőrség (1906) és a Fiumei Magyar Királyi Állami Rendőrség (1916) — a Magyar Kirá-

lyi Pénzügyőrség (1867), a Magyar Királyi Nemesi Testőrség (reorganizálva 1867), a Magyar Királyi Darabont Testőrség (1904), a Magyar Királyi Képviselőházi őrség (1912), a Magyar Királyi Koronaőrség (reorganizálva 1867), és a büntetés-végrehajtás fokozatosan fejlődő intézménye.¹⁰³

A dualizmuskori magyar rendvédelem legerősebb pillérei kétség kívül a Magyar Királyi Csendőrség, a rendőrségek és a határőrizeti szervezetek voltak. A rendvédelemben foglalkoztatottak több mint 70 %-a a csendőrség és a rendőrségek körében teljesített szolgálatot.¹⁰⁴

Ezen belül foglalt el tekintélyes helyet a határőrizet. A határőrizeti struktúra fokozatosan alakult ki. Annak ellenére, hogy a határőrizet tekintetében a Magyar Királyság az Osztrák-Magyar Monarchiában az Európai Unió béli Magyarországhoz hasonló helyzetben volt, a korabeli vezetők az ezredforduló utáni magyar megoldástól eltérő utat választottak. A dualizmuskori Magyarországon ugyanis nem hoztak létre önálló határőrséget, hanem a részhatárőrizeti feladatokat a már működő azon rendvédelmi testületekre bízták, amelyek alapfeladata harmonizált az adott részhatárőrizeti teendővel. Végül pedig a határőrizeti teendők koordinálására és egyes részhatárőrizeti feladatok ellátására egy önálló — bár nem nagy létszámú — szervezetet hoztak létre a Magyar Királyi Határrendőrséget. A Magyar Királyság határőrizetében foglalkoztatottak száma (mintegy 3000 fő), a magyar fegyveres rendvédelmi testületek személyi állományának (csaknem 33 000 fő) közel 10 %-át alkotta.¹⁰⁵

A dualizmuskori magyar rendvédelem még háború időszakában sem került — a hadműveleti területek kivételével — a haderő alárendeltségébe. A magyarországi rendszerváltás után a magukat liberálisnak nevező köröknél elterjedt a militarizmus téves értelmezése. Nevezetesen azért is neveznek militarizmusnak mindent, ahol rendfokozat és egyenruha és a katonai függelmi viszonyok felbukkannak. Egyben pedig úgy foglaltak állást, mintha a militarizmus eleve káros jelenség volna minden időben és minden területen. E téveszmét cáfolja, hogy a dualizmus időszakában a katonai függelmi viszonyok szerint működő Magyar Királyi Csendőrség volt Magyarország legeredményesebb rendvédelmi szervezete, mivel — a létrehozás éveit és a háború időszakát leszámítva — 90 % körüli büntetőeljárás eredményt ért el. Természetesen nem lehet egy szervezetet csupán a belső függelmi viszonyai alapján militánsnak nevezni, különösen akkor nem ha a testület — mint például a Magyar Királyi Csendőrség — szinte valamennyi testületi paramétere alapján alkalmatlan lett volna katonai műveletek megvalósítására. Ez alól talán csupán a békefenntartás volt kivétel, bár akkor még nem ezt a terminológiát használták.¹⁰⁶

A dualizmuskori magyar rendvédelem megítélése, a keletkezett tapasztalatok értelmezése tekintetében azért elfogadhatatlan a liberális álláspont, mivel a katonai függelmi viszonyok szerint működő szervezet teremtett végül is rendet az országban. A liberális nézeteket vallók éppen azt tartják helytelennek, ami által a csendőrség alkalmassá vált a hivatása betöltésére. A militarizmus gyűlöletén nyugvó szemléletmód olyan prekonceptiót képvisel, amely akadályozza a téma objektív történelemszemléletén nyugvó értelmezését. Ez a jelenség figyelemre méltó, hiszen néhány évtizeddel korábban egy másik prekonceptió az osztály alapon nyugvó előítéletek miatt tekintették helytelennek azt a rendvédelmet, amelynél hatékonyabbat a későbbi korok sem tudtak még létrehozni.¹⁰⁷

A polgári magyar állam rendvédelmének dualizmuskori időszaka az i. világháború és azt követő forradalmak időszakával zárult. A vesztes háború és következményei olyan helyzet elé állították a magyar állam rendvédelmi rendszerét, amelynek az eredményes kezelésére nem rendelkezett kellő képességekkel, illetve ha ilyen képességei lettek volna, valószínűleg akkor sem lett volna képes a folyamatokat megakadályozni. Az önkormányzatok és a jelentősebb földbirtokosok miliciákat szerveztek a helyi rend fenntartása érdekében mivel a frontokról hazaözönlő fegyveres tömegek kezelésére a magyar rendvédelmi rendszer alkalmatlannak bizonyult.

Jegyzetek:

- ¹ DEÁK: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség.
- ² CSIZMADIA : 192-194.p.
- ³ GALÁNTAI : 20-64.p.
- ⁴ ZACHAR
- ⁵ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 13-19.p.
- ⁶ 1881/II.tc. ; 1881/III.tc.
- ⁷ TISZA
- ⁸ CSIZMADIA : op.cit. 132.p.
- ⁹ 1886/XXI.tc. 80.§
- ¹⁰ 1872/XXXVI.tc. ; 1881/XXI.tc.
- ¹¹ 1903VIII.tc. ; 1916/XXXVII.tc.
- ¹² O'SVÁTH
- ¹³ TISZA : op.cit.
- ¹⁴ Loc.cit.
- ¹⁵ VÉCSEY
- ¹⁶ DORNING
- ¹⁷ BORBÉLY – KAPY
- ¹⁸ CZAGA — HORVÁTH — JANCsó
- ¹⁹ BORBÉLY – KAPY : op.cit.
- ²⁰ 1897/XXXIV.tc. ; 24 300/1908.IM.r.
- ²¹ NAGY
- ²² PARÁDI : *A magyar rendvédelem története.* 320-322.p.
- ²³ DEÁK: Államrendőrségi információs hálózat Magyarországon 1849-1867.
- ²⁴ ERNYES
- ²⁵ 1870/XLII.tc. ; 1871/XVIII.tc. ; 1872/XXXVI.tc. op.cit. ; 1881/XXI.tc.op.cit. 1903/VIII.tc.op.cit. ; 1916/XXXVII.tc. op.cit.
- ²⁶ PONGRÁCZ — LUKÁCS
- ²⁷ PARÁDI : *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* 31-33.p.
- ²⁸ WITTINGHEIT
- ²⁹ HUSZÁR — VILSINSZKY
- ³⁰ Loc.cit.
- ³¹ Loc.cit.
- ³² EXNER
- ³³ Loc.cit.
- ³⁴ PARÁDI: A Magyar Királyi pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.
- ³⁵ Loc.cit.
- ³⁶ PARÁDI: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok.
- ³⁷ Loc.cit.
- ³⁸ PARÁDI: Pénzügyőrség és vámhivatalok a dualizmus korában. I.rész.
- ³⁹ PARÁDI: Pénzügyőrség és vámhivatalok a dualizmus korában. II.rész.
- ⁴⁰ THÚRÓCZY
- ⁴¹ Loc.cit.
- ⁴² MÁRFFY
- ⁴³ *Magyarország tiszti cím- és névtára 1870-1814.* Vámhivatali fejezetek.
- ⁴⁴ 1888/XIV.tc.
- ⁴⁵ 50 431/1891.BM.r. : 1.§
- ⁴⁶ Loc.cit.
- ⁴⁷ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*
- ⁴⁸ OLÁH
- ⁴⁹ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
- ⁵⁰ PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig.
- ⁵¹ 5692/1905.ME.r.
- ⁵² 91 000/1905.BM.kr.
- ⁵³ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
- ⁵⁴ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.
- ⁵⁵ PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben.*
- ⁵⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség.
- ⁵⁷ PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.
- ⁵⁸ PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben.

- ⁵⁹ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* 40-45.p. ; 153 358/1913.BM.r. kolerával fertőzött vidékekről érkező utasok ellenőrzése.
- ⁶⁰ PARÁDI: A Magyar Királyság határrendőrsége.
- ⁶¹ 1881/III.tc. : op.cit.
- ⁶² 1882/X.tc.
- ⁶³ ÓRY
- ⁶⁴ PRESZLY
- ⁶⁵ ZACHAR : op.cit.
- ⁶⁶ REKTOR : 44-67.p.
- ⁶⁷ CSAPÓ : *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 14-18.p.
- ⁶⁸ Loc.cit. 19.p.
- ⁶⁹ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.
- ⁷⁰ Loc.cit.
- ⁷¹ PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség.
- ⁷² Loc.cit.
- ⁷³ A csendőrségről szóló törvény uralkodói szentesítésének napját tekintették a testület napjának, melyet 1933-tól minden évben minden csendőr megünnepeelt még az emigrációban és a fogságban is, természetesen a körülményei függvényében.
PARÁDI: Elpusztított emlékhelyek. *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Preasidii Ordinis)*, XVII.évf. (2008) 29-30.sz. 96-109.p. HU-ISSN 1785-3257.
- ⁷⁴ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* : 68-100.p.
- ⁷⁵ SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.
- ⁷⁶ PARÁDI: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állam alkalmazottak szakvizsgarendszere.
- ⁷⁷ A testületre vonatkozó jogszabályok a „Csendőrségi Közlöny”-ben I-XIII.évf. (1907-1919) és XIV.-XXXIV.évf. (1924-1944), a „Csendőrségi és Rendőrségi Közlöny”-ben I-VIII.évf. (1916-1923), a „Rendeleti közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára” I-LXXI.évf. (1874-1944), a „Belügyi Közlöny”-ben I-XLVIII.évf. (1896-1944) jelentek meg. A „Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára” 1918. és 1919. évben „Rendeleti Közlöny a Magyar Honvédség számára”, az 1920. és 1921. években pedig „Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg számára” címmel jelent meg.
- ⁷⁸ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei.
- ⁷⁹ CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.*
- ⁸⁰ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. : op.cit.
- ⁸¹ 1883/XXVII.tc.
- ⁸² CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* :op.cit.
- ⁸³ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.
- ⁸⁴ SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.
- ⁸⁵ Loc.cit.
- ⁸⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. : op.cit.
- ⁸⁷ Idem: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. : op.cit.
- ⁸⁸ PARÁDI: Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán.
- ⁸⁹ Ilyen ideiglenes szakaszokat hoztak létre: Balászfalván, Brádon, Topánfalván, Szászrégenben, Szászvárosban, Szászsebesen, Fogarason, Székelyudvarhelyen,, Gyergyószentmiklóson, Dicsőszentmártonban, Kézdivásárhelyen, Désen és Mezőörvényesen, valamint Nagyilodán. Új szárny-parancsnokságot állítottak föl Nagykárolyban, és két új szakasz-parancsnokságot Margittán és Nagybányán.
- Csendőrségi Lapok (szerk.): *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára 1894.*
- ⁹⁰ PARÁDI: Elpusztított emlékhelyek: op.cit.
- ⁹¹ PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. : op.cit.
- ⁹² PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.
- ⁹³ ZEIDLER: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.
- ⁹⁴ Loc.cit.
- ⁹⁵ LUGOSI: A rendvédelmi testületek fegyverei 1867-1918.
- ⁹⁶ OLASZ — PARÁDI — ZEIDLER : A magyar rendvédelmi testületek rendfokozati rendszere a kiegyezéstől az ezredfordulóig.
- ⁹⁷ Loc.cit.
- ⁹⁸ PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.
- ⁹⁹ MEZEY
- ¹⁰⁰ PARÁDI Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.
- ¹⁰¹ Loc.cit.
- ¹⁰² PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. : op.cit.
- ¹⁰³ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* : op.cit. 68-100.p.
- ¹⁰⁴ Loc.cit.
- ¹⁰⁵ PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai.
- ¹⁰⁶ PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.
- ¹⁰⁷ PARÁDI: Rendvédelem vagy rendészet.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY — KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. 594 p.
- CZAGA — HORVÁTH — JANCSÓ — CZAGA Viktória — HORVÁTH J. András — JANCSÓ Éva et al.: *A fővárosi rendőrség története 1914-ig.* Budapest, 1995, Budapesti Rendőr-főkapitányság. 578 p. HU-ISBN 963 03 3992 7.

- CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* — CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A „betyárvilág” felszámolása.* Pécs, Pro Pannónia Kiadó. 204 p. HU-ISBN 978 963 94 9887 7. /Pannónia könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó. 560 p. HU-ISBN 963 05 0713 7.
- DORNING — DORNING Henrik: *A rendőrség intézményének fejlődése.* Budapest, 1922, Atheneum.
- ERNYES — ERNYES Mihály: *A magyar rendőrség története.* Budapest, 2002, Belügyminisztérium. 342 p. HU-ISBN 963 92 0814 0.
- EXNER — EXNER Kornél: *Pénzügyigazgatás 1901-1910.* Budapest, 1911, Országos Központi Községi Nyomda.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
- HUSZÁR — VILSINSZKY — HUSZÁR Pál — VILSINSZKY Károly: *A pénzügyigazgatás kézikönyve.* Budapest, 1911, Atheneum. 41 p.
- OLÁH — OLÁH Ödön (szerk.): *Tanulmányjelentés az Ausztriában és Bosznia-Hercegovinában fennálló határőrizeti és állat-csempészet elleni intézkedésekről.* Budapest, 1912, Állami Nyomda.
- O'SVÁTH — O'SVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúrkorom emlékei.* Budapest, 1905, O'SVÁTH Pál. 155 p.
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* — PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség. 91 p. HU-ISBN —
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.
- PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 219 p. HU-ISBN 963 76 2330 2./Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./ HU-ISSN —
- PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9./Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —
- PONGRÁCZ — LUKÁCS — PONGRÁCZ Emil — LUKÁCS Béla: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium öt évi működése 1867-1871.* Budapest, 1873, Pallas.
- PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története. 1881-1919.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.
- TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története a legrégebb időktől 1912-ig.* Igló, 1913, Szepesi Lapok Nyomda. 327 p.
- VÉCSEY — VÉCSEY Leo: *A 40 éves budapesti detektív testület.* Budapest, 1927, A Magyar Királyi Államrendőrség Detektívtestületének Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete.
- WITTINGHEIT — WITTINGHEIT Emil: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium tízévi működése 1895-1905.* Budapest, 1906, Stephaneum.
- TANULMÁNYOK**
- DEÁK — DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség. *Történelmi Szemle*, L.évf. (2007) 3.sz. 351-372.p. HU-ISSN 0040-9634.
- DEÁK: *Államrendőrségi információs hálózat Magyarországon 1849-1867.* — DEÁK Ágnes: *Államrendőrségi információs hálózat Magyarországon 1849-1867.* 81-92.p. In CSÓKA Ferenc (szerk.): *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából 1780-2011.* Budapest, 2012, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. 497 p. HU-ISBN 978 963 08 3211 3.
- LUGOSI: *A rendvédelmi testületek fegyverei 1867-1918.* — LUGOSI József: *A rendvédelmi testületek fegyverei 1867-1918. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4.sz. 152-160.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A dualista Magyarország rendvédelme.” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- MEZEY — MEZEY Barna: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 4-6.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- NAGY — NAGY László: A magyar Rendőrség-történeti Múzeum története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII.évf. (2009) 20.sz. 79-92.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre.” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- OLASZ — PARÁDI — ZEIDLER: A magyar rendvédelmi testületek rendfokozati rendszere a kiegyezéstől az ezredfordulóig. — OLASZ György — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor: A magyar rendvédelmi testületek rendfokozati rendszere a kiegyezéstől az ezredfordulóig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, HU-ISSN 1216-6774. XV.évf. (2008) 18.sz. 28-63.p. HU-ISSN A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Karahatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ÖRY — ÖRY Károly: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig a Francia Csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1986) 3. sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIII.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIV.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40. p. HU-ISSN 0133-6738.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II.évf. (1992) 3.sz. 21-28.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4.sz. 21-50.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A dualista Magyarország rendvédelme.” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8.sz. 78-83.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szerve-

- zett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak. „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. — PARÁDI József: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII.évf. (1998) 9.sz. 82-85.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 23-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században.” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizet- re az első világháború előtt. — PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizet- re az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendvé- delme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (1999) 10.sz. 98-147.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendvédelem vagy rendészet. — PARÁDI József: Rendvédelem vagy rendészet. *Rendészeti Szemle*, XLIX. évf. (2001) 2. sz. 97-108. p. HU-ISSN 1789-4689.
- PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. — PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. 357-388.p. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó. HU-ISBN 963 95 0086 0. /Jogtörténeti értekezések, 28./ HU-ISSN 0134-0026.
- PARÁDI: A csendőrtisztképzés és a fi- zetési osztályokba sorolt állam alkalmazottak szakvizsgarendszere. — PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állam alkalmazottak szakvizsgarendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16.sz. 100-104.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Ha- tárrendőrség. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15.sz. 139-159.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpózionsorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. — PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII.évf. (2007) 16.sz. 90-93.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szak- képzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15.sz. 125-138.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István kör által szervezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Elpusztított emlékhelyek. — PARÁDI József: Elpusztított emlékhelyek. *Rendvédelem-történeti Hírlével (Nuntiones Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII.évf. (2008) 29-30.sz. 96-109.p. HU-ISSN 1785-3257.

- PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben. — PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 88-97.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13.-án Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán. — PARÁDI József: Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XVII.évf. (2009) 20.sz. 93-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre*” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság határrendőrsége. — PARÁDI József: A Magyar Királyság határrendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XVIII. évf. (2010) 21. sz. 101-116.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2007. október 5.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században*” című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIX. évf. (2010) 22. sz. 92-114. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10.-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre*” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 90-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3.-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3. Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 122-129. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata

1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZEIDLER: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. — ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 110-112.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

- PARÁDI: Pénzügyőrség és vámhivatalok a dualizmus korában. Irész. — PARÁDI József: Pénzügyőrség és vámhivatalok a dualizmus korában. Irész. *Pénzügyőrök Lapja*, XXXIV.évf. (1983) 9-10.sz. 12-13.p. HU-ISSN 0133-2872.
- PARÁDI: Pénzügyőrség és vámhivatalok a dualizmus korában. Irész. — PARÁDI József: Pénzügyőrség és vámhivatalok a dualizmus korában. II.rész. *Pénzügyőrök Lapja*, XXXIV.évf. (1983) 11.sz. 8-9.p. HU-ISSN 0133-2872.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

- MÁRFFY — MÁRFFY Ede (szerk.): *A magyar határvámigazgatás és vámkezelés szabályai*. Budapest, 1910, Atheneum.
- THÚRÓCZY — THÚRÓCZY Adolf (szerk.): *A Magyar Korona területén érvényes határvám-törvények és szabályok*. Budapest, 1896, Franklin.

SEMATIZMUSOK

- Csendőrségi Lapok (szerk.): *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára 1894*. — Csendőrségi Lapok (szerk.): *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára 1894*. Budapest, 1894, Franklin. VIII.évf.
- Magyarország tiszti cím- és névtára 1870-1814*. Vámhivatali fejezetek. — *Magyarország tiszti cím- és névtára 1870-1814*. Vámhivatali fejezetek.

KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. 40-45.p. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

- 1870/XLII.tc. — 1870/XLII.tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.
- 1871/XVIII.tc. — 1871/XVIII.tc. a községek rendezéséről.
- 1872/XXXVI.tc. — 1872/XXXVI.tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- 1881/II.tc. — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről.
- 1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1881/XXI.tc. — 1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.
- 1882/X.tc. — 1882/X.tc. a Magyar Királyi Csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.
- 1883/XXVII.tc. — 1883/XXVII.tc. az V. és VI. csendőrpáncsnokságok felállítása céljából a csendőrség legénységi állományának ideiglenes kiegészítése tárgyában.
- 1886/XXI.tc. — 1886/XXI.tc. a köztörvényhatóságokról.
- 1888/XIV.tc. — 1888/XIV.tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
- 1897/XXXIV.tc. — 1897/XXXIV.tc. a bűnvádi perrendtartás életbe léptetéséről.
- 1903/VIII.tc. — 1903/VIII.tc. a határrendőrségről.
- 1916/XXXVII.tc. — 1916/XXXVII.tc. a fiumei m. kir. állami rendőrségről.
- 50 341/1891.BM.r. — 50 341/1891.BM.r. az 1881/XIV.tc-vel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXV.évf. (1891) I. füzet. 877-879.p.
- 5692/1905.ME.r. — 5692/1905.ME.r. a határrendőrségről szóló 1903/VIII. tc. életbeléptetéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIX.évf. (1905) XII. füzet. 1455.p.
- 91 000/1905.BM.kr. — 91 000/1905.BM.kr. a határrendőrségről szóló 1903/VIII.tc. életbe léptetésének a végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIX.évf. (1905) XII. füzet. 1455-1541.p.

- 24 300/1908.IM.r. — 24 300/1908.IM.r. az országos büntügyi nyilvántartás tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XLII.évf. (1908) I-II.füzet. 1755-1787.p.
- 153 358/1913.BM.r. — 153 358/1913.BM.r. kolerával fertőzött vidékekről érkező utasok ellenőrzése.
Magyarországi Rendeletek Tára, XLVII.évf. (1913) I.füzet.

Mellékletek jegyzéke:*I.sz.melléklet*

A dualizmuskori magyar rendvédelmi testületek.

II.sz.melléklet

A fővárosi rendőrtisztviselők fizetési osztályai.

III.sz.melléklet

A Magyar Királyi Vámhivatalok.

IV.sz.melléklet

A Magyar Királyi Határrendőrség belső szolgálati kapcsolatai.

V.sz.melléklet

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezete.

*I.sz.melléklet***A dualizmuskori magyar rendvédelmi testületek.**

Testület	Létszám	% -os arány
Allami és önkormányzati rendőrségek hozzávetőlegesen	12000 fő	36,60 %
Magyar Királyi Csendőrség	12000 fő	36,60 %
Büntetés-végrehajtás	3000 fő	9,15 %
Magyar Királyi Pénzügyőrség	5500 fő	16,77 %
Magyar Királyi Testőrségek	142 fő	0,44 %
Magyar Királyi Koronaőrség	58 fő	0,19 %
Képviselőházi őrség	78 fő	0,25 %
Mindösszesen:	33678 fő	100 %

FORRÁS ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 283.p. Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3. 283.p.

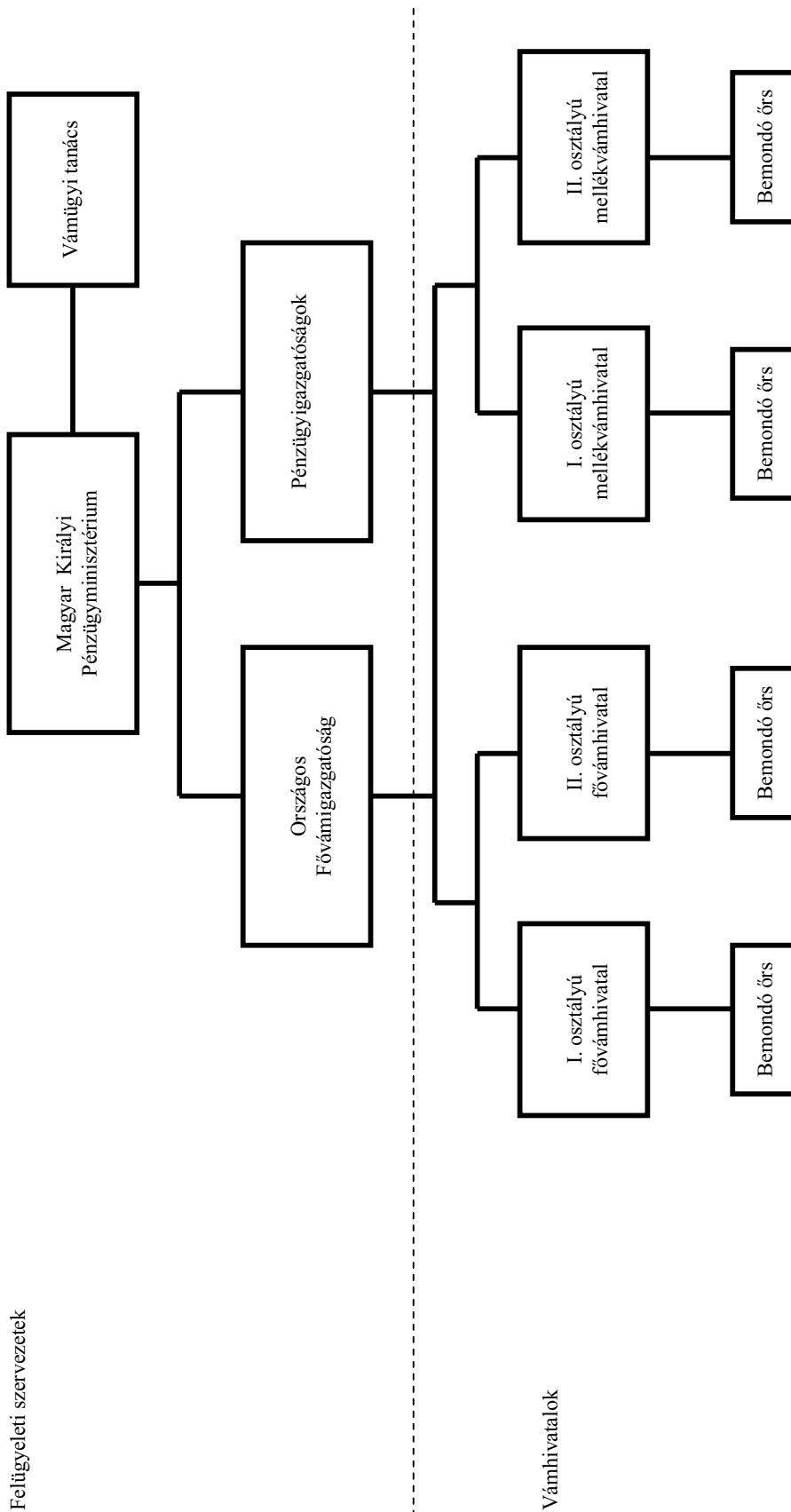
*II.sz.melléklet***A fővárosi rendőrtisztviselők fizetési osztályai.**

Rendfokozatok és címek			Rendő		
Fizetési osztály fokozat összeg			Fogalmazó	Felügyelő	Detektív
I.		2785			
II.		1857			
III.		1308			
IV.	1.	1054	r. főkapitány		
	2.	956			
V.	1.	804.50	r. főkapitány h.		
	2.	707		r. főparancsnok	
VI.	1.	615.50	r. főtanácsos	r. felügyelő	
	2.	556.50			
	3.	499			
VII.	1.	443.50	r. tanácsos	r. felügyelő	detektív - főfelügyelő
	2.	404.50			
	3.	365.50			
VIII.	1.	327.50	r. kapitány	r. felügyelő	detektív - felügyelő
	2.	305			
	3.	288			
IX.	1.	260.50	r. fogalmazó	r. felügyelő	detektív
	2.	243			
	3.	226			
X.	1.	215	r. segédfogalmazó	r. felügyelő	detektív
	2.	203.50			
	3.	192.50			
XI.	1.	181			
	2.	172			
	3.	163			
Gy.	D	146	r.fogalmazógyakornok		
	E	129		r.felügyelőgyakornok	detektívgyakornok

Jelmagyarázat: Gy - gyakornok , D - főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkező E - érettségizett

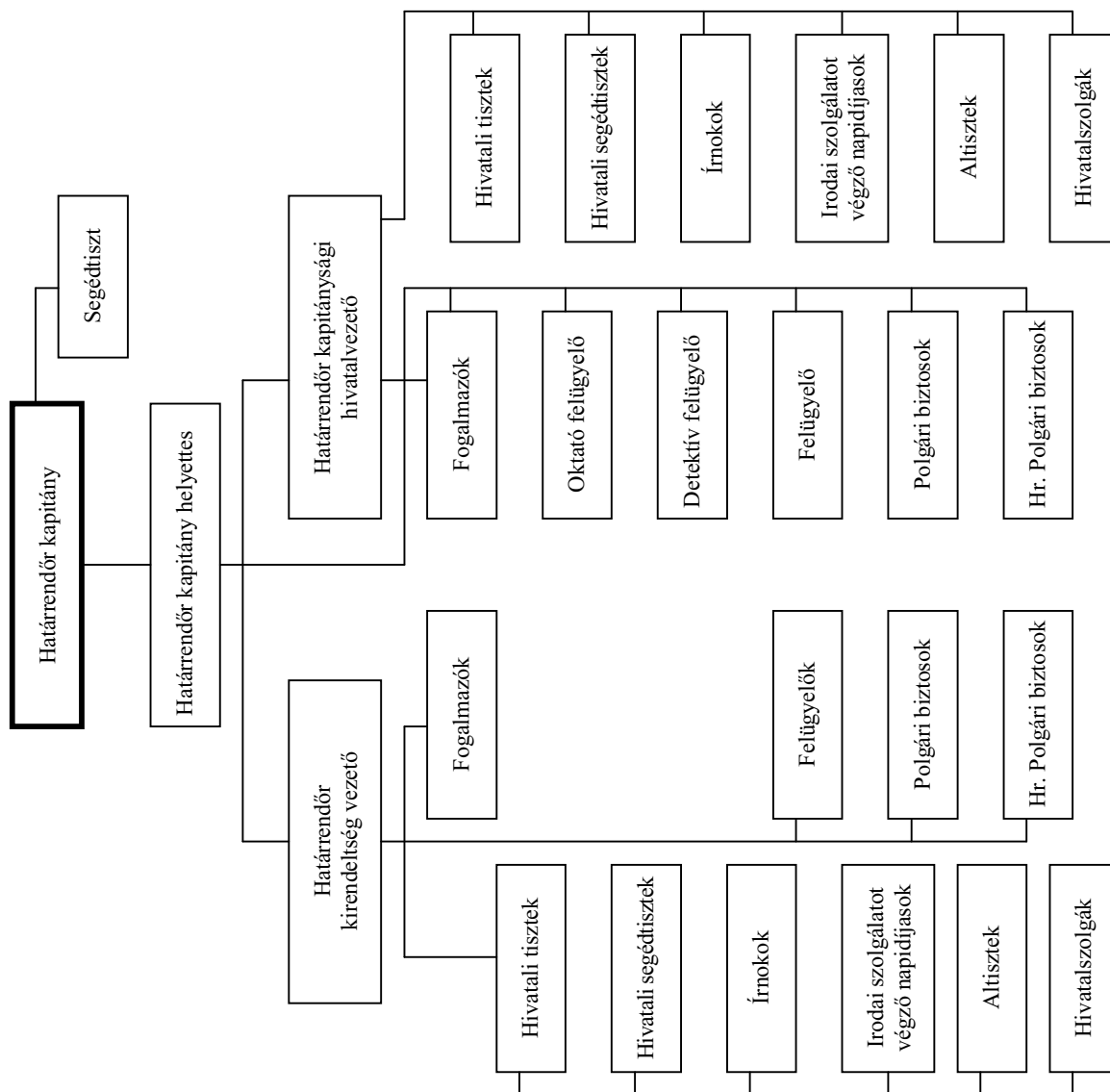
FORRÁS! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 320.p. Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3. 283.p.

A Magyar Királyi Vámhivatalok.

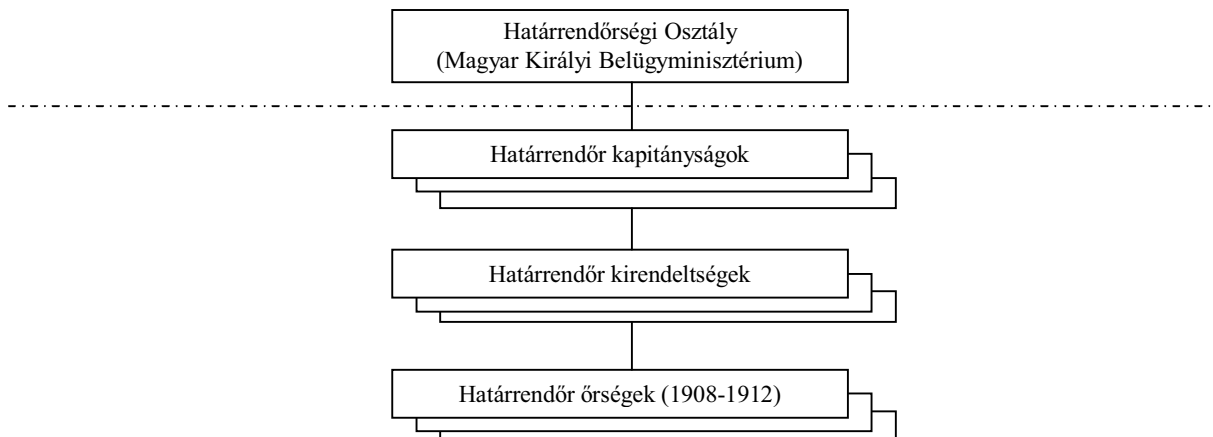
FORRÁS ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 282.p. Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3. 283.p.

A Magyar Királyi Határrendőrség belső szolgálati kapcsolatai.

FORRÁS ! PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* 258.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezete.

FORRÁS ! PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* 253.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —